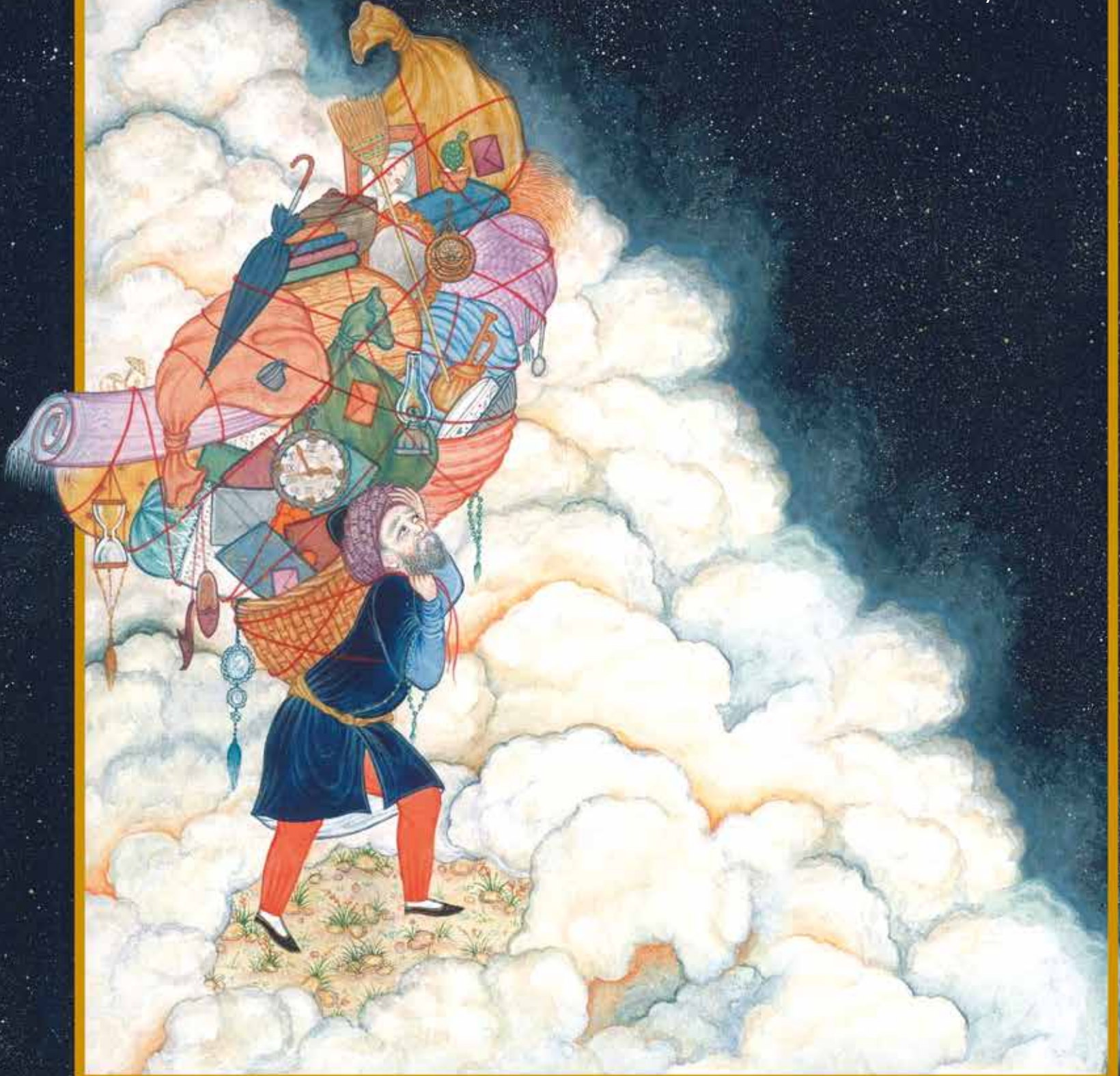

GEÇERKEN

güzel bir iz bırakmak için

Kasım 2025 · Sayı: 62

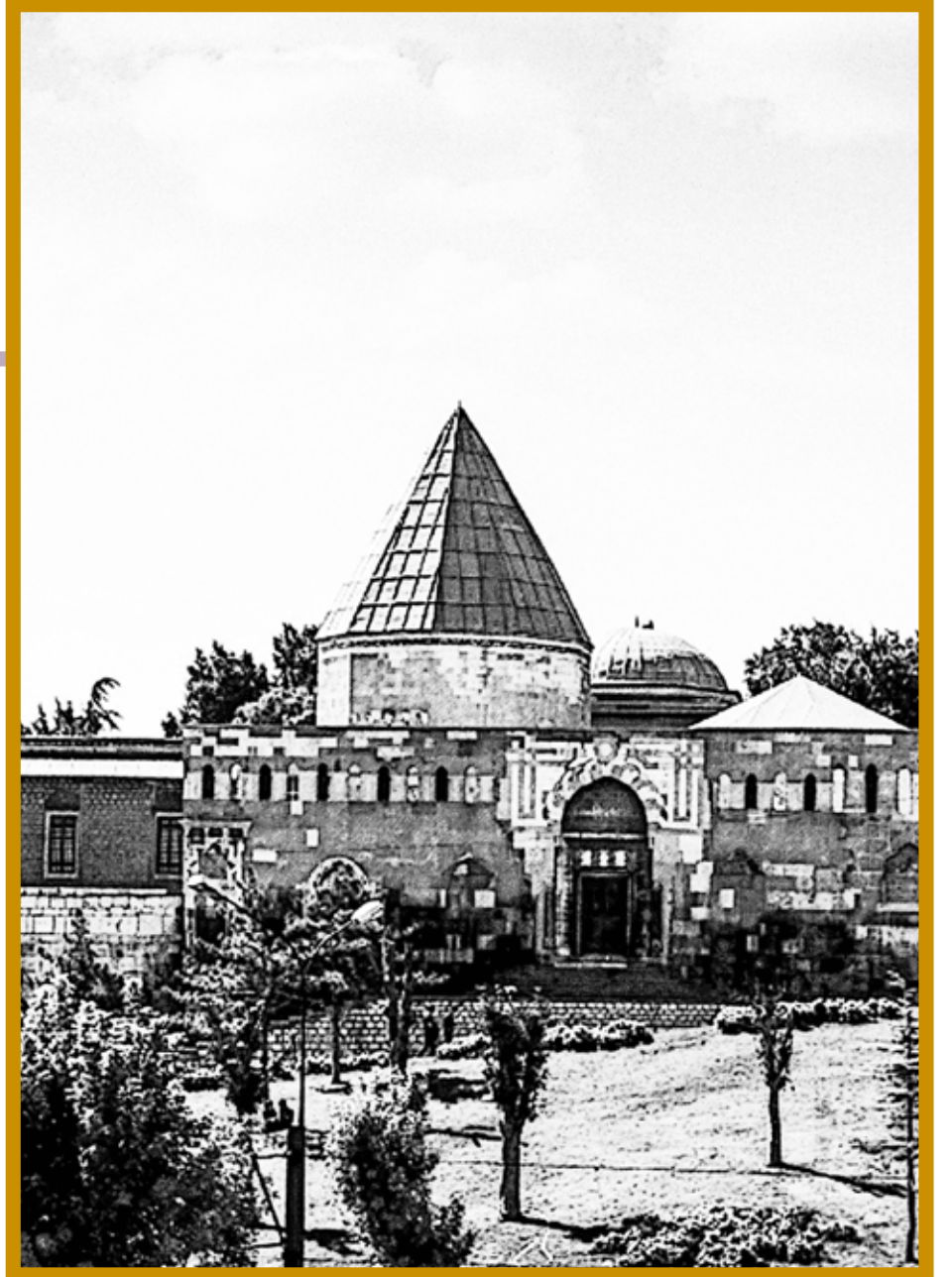

HER YERDE VE HER ŞEYDE
BÜYÜK BİR GÖÇÜN TELAŞI VAR!

Alaeddin Keykubat Camii

Selçuklu'nun en eski, Konya'nın en görkemli yapısı olarak şehrin kalbi sayılan tepeden selamlarım Anadolu'yu. Beş heybetli sultanın gözleri değdi yüzüme, onların ayak sesleri yankılandı avlumdaki su kuyusunda. 1155 yılında I. Mesut Dönemi'nde Ahlatlı Mengüberti Usta tarafından yapılmaya başlandım ve 1220 yılında II. Kılıçarslan Dönemi'nde tamamlandım. Yazın serin, kışın sıcak tutsun diye Sille'den getirilen taşlarla örüldü duvarlarım. Bizans'tan kalan sütun ve sütun başlıkları ile sağlamlaştı gövdem, genişledi kalbim. Varlığım, çeşitli zamanlarda yapılan eklemelerden dolayı karmaşık bir yapı oluşumu şeklinde değerlendirilse de beş sultanın adını taşıyan önemli bir mimari belge olarak kabul edilir. Bağlantıları belirsiz ibadet alanlarım, kubbe örtülü maksurem, Türk üçgeni ve çinilerle süslenmiş mihrabım, abanoz ağacından künde-kârî tekniğiyle kırk yılda tamamlanan minberim, türbe ve hazirelerim, Alaeddin Keykubat Dönemi'nde yapılmış anıtsal duvarım, kuzey cephe-deki Suriye mimarisinin izlerini taşıyan taç kapımla hoşgörü-nün timsali Mevlana'ya komşuluk ederim. İçinde sekiz büyük hükümdarın eşsiz Selçuklu çinileriyle bezeli sandukaları bulunan kümbetlerle tarihî gerçeklere asırlardır tanıklık ederim.

Geçerken

Kasım 2025 - Sayı: 62
ISSN: 2717-9990

Diyanet İşleri Başkanlığı Adına

Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Hamza Bayram

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Lamia Levent Abul

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Zeynel Abidin Akduman

Editör
Emin Gürdamur

Yayın Koordinatörleri
Selma Maşlak
Sümeyye Özgen
Zeynep Onar

Sosyal Medya
Asuman Aydın

Arşiv
Ali Duran Demircioğlu

Dijital Medya ve Arşiv
Şahin Bodur

Grafik Tasarım
Epa-Mat Basım Yayın Prom. San. Tic. Ltd. Şti

Kapak Resmi
Halime Karataş

Kapak Sözü
Erdem Bayazıt

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv.
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Tel: 0312 295 86 61 - 62
Faks: 0312 295 61 92

Yazı, görüş ve önerileriniz için:
gecerkendergi@gmail.com

Abone İşlemleri
Tel: 0312 295 71 96 – 97
0312 295 72 05 – 06
Faks: 0312 285 18 54
e-mail: dosim@diyanet.gov.tr
dosabone@diyanet.gov.tr

Online Abonelik
dergiabone.diyanet.gov.tr
yayinsatis.diyanet.gov.tr

Hesap No
Döner Sermaye Daire Başkanlığı TC Ziraat Bankası,
Mustafa Kemal Mahallesi Şube IBAN:
TR61 0001 0024 8605 9943 0850 57

Yayın Türü
Aylık, Yaygın, Süreli Yayın,
Geçerken (Türkçe)

Basım Tarihi
23.10.2025

Baskı
İHLAS GAZETECİLİK A.Ş.
Merkez Mah. 29 Ekim Cad. İhlas Plaza No:11 A/41
Yenibosna Bahçelievler, İstanbul
TEL: 0 212 454 30 00

Yayımlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Geçerken, Diyanet İşleri Başkanlığı yayın organıdır. Dergide yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden hiçbir ortamda alıntı yapılamaz.

2 / İBRAHİM TÖKEL
EDEBİYAT SON KALE

6 / ESMA ERDOĞAN
ADIM EYÜP

10 / DURAN BOZ
KALUBELA'DA YAKILAN KANDİL

12 / ESMA TÜRKSEVEN
PROUSTIAN BİR ESİNTİ

16 / EMİNE ÖNDER
BORDO KAPLI PİKAP

19 / KUDRET AYŞE YILMAZ
AYAKÜSTÜ SORULAR

20 / CANAN OLPAK KOÇ
DİVAN ŞİİRİNİN TÖZÜ

23 / MEHMET AYCI
KENDİME BİR KİTAP YAPTIM
TEK NÜSHASI BENDE VAR

24 / ZEYNEP ONAR
CESUR ŞEHZADE VE YEDİ BAŞIN GÖLGESİ

26 / HACİRE BÜKÜM YILMAZ
BİR YAZI BİR ÇİZİ

27 / FEYZA KARTOPU İLE SÖYLEŞİ
"YAZDIĞINIZ TÜR, AYNI ZAMANDA DÜŞÜNME BİÇİMİNİZ
HÂLINE GELİYOR."

32 / SÜMEYRA ÇELİK
MAKUL ŞÜPHELİ DÜŞÜNCELER

35 / SONER OĞUZ
ÜÇ TAVSİYE

36 / FATMA ASİYE ŞENAT
İKİ SIRÇA KÖŞK

38 / CEMAL BALIBEY
ÇİTLEMBİK GÖLGESİ

41 / DERYA SON
BAŞKA SESLER: SONG KYUNG-DONG

42 / TUBA NUR UMUT
DİKKAT EKONOMİSİ

44 / SUAVİ KEMAL YAZGIÇ
DEDE KORKUT'U OKUMAK İÇİN 10 SEBEP

46 / MEHMET ÖNDER KARAKAŞ
HAFIZAYA KÖK SALMANIN
HATIRLATTIKLARI: "MO"

48 / SÜMEYYE BEYZA BAYBARA
GEÇMİŞ ZAMANIN PEŞİNDE

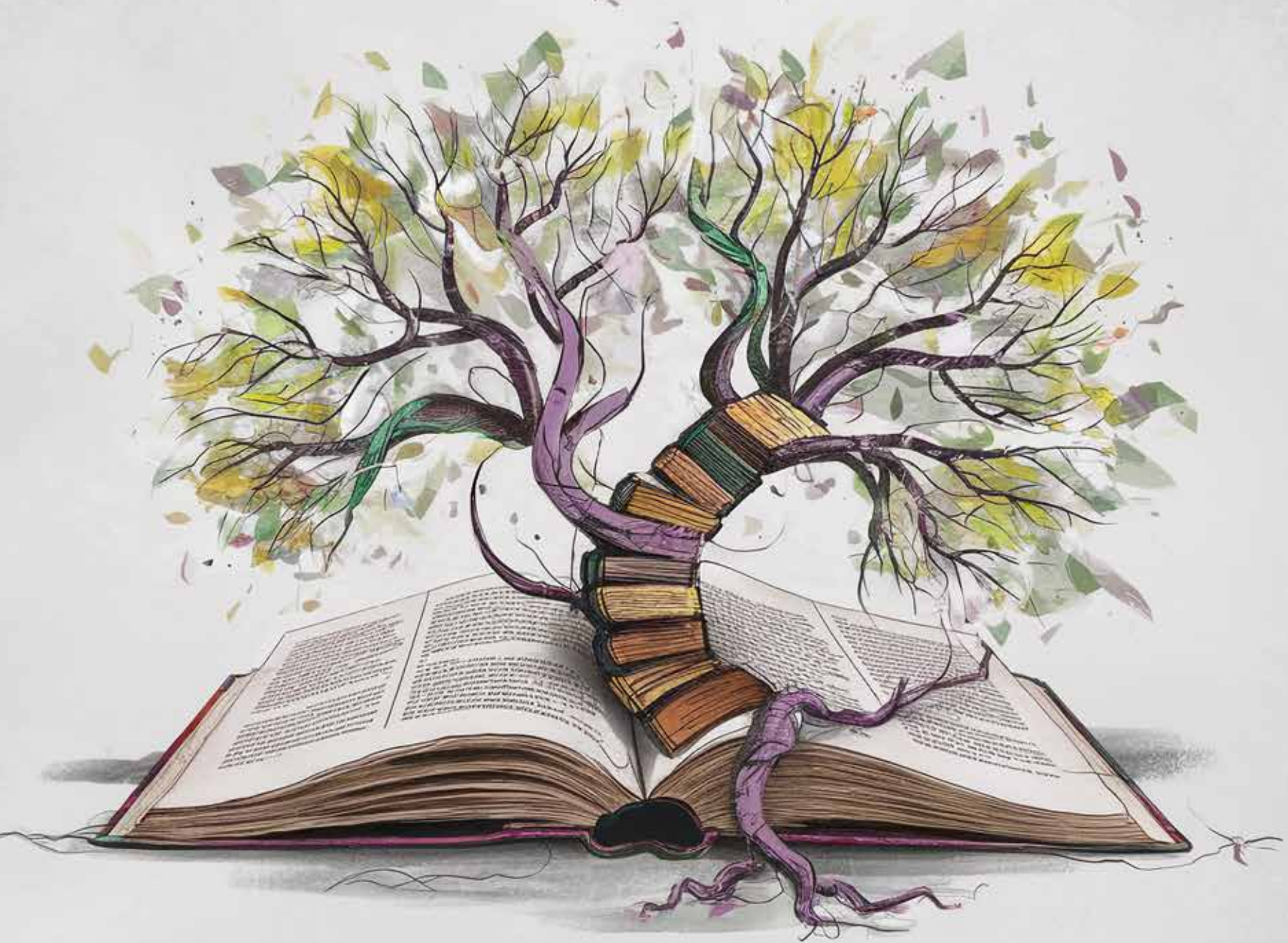
R
E
L
İ
K
E
D
N
İ
Ç
İ

EDEBİYAT SON KALE

İBRAHİM TÖKEL

Size ürünlerimizi içeren daha geniş bir Katalog sunamadığım için üzgünüm: Bundan dolayı Ulus'u suçlamıyorum; onun ne özünde bir kusur var ne dehasında, ancak birtakım sebepler yüzünden komşularıyla aynı anda yükselemeyip geride kalmış. [...] Bazı türlerde komşularımızın seviyesine çıkamadığımız için utanıyoruz, yaşadığımız felaketlerden ötürü kaybettiğimiz zamanı durup dinlenmeksizin çalışarak kapatmak istiyoruz. [...] O hâlde zenginlik taslayan fakirleri taklit etmeyelim, eksikimizi açık yüreklilikle kabul edelim; bu bizi daha ziyade Edebiyat'ın hazinelerini alın terimizle kazanmaya yüreklendirsin, onları elde ettiğimizde ulusun şanı doruğa ulaşacak.

Prusya Kralı II. Friedrich, Alman Edebiyatı Üzerine

Türk hayatı 19. yüzyıl itibarıyla temel özelliklerini kaybeder. Türkler artık dünyanın o güne kadarki kendini tanımlayan temel özelliklerini yitirmek üzeredir. Savaşçı, cömert, yüksekten bakan, basit ama etkileyici adamlar olarak Türkler, yavaş yavaş ortadan çekilmeye zorlanmakta, dünya milletlerinden herhangi bir millet olmaya itilmektedir. Savaş meydanlarında yenik düşen, sınırları delik deşik, maliyesi darmadağın ve kendi siyasi ve iktisadi geleceği konusunda kararlar verememiş bir Türk hayatından bahsediyoruz.

O vakte kadar bir dünya gücü olarak temayüz eden Türkler, modern Batı karşısında gittikçe güçten düşen, kendi varlığını sorgulayan, kendine benzer imparatorlukların kaderini (Fransa, Avusturya Macaristan, İspanyol vb.) yaşamaya başlayan bir millet hâline gelmiştir. Sürekli toprak ve güç kaybeden bu kudretli imparatorluk rakipleri karşısında zayıf düşerken diğer yandan kendi hayatına ilişkin toplumsal ve siyasal iyileştirmelere (!) de devam etmektedir.

Siyasi ve toplumsal hayat kendi doğal seyrinden çıkmış, ontolojik temelleri sarsılmaya başlamıştır. Sokak, bildiğimiz sokak değildir. Örneğin yüzyıllarca süren Müslüman ve gayrimüslimleri ayıran kıyafet farklılıkları ortadan kalkmaya başlamıştır. Müslümanlar ile

gayrimüslimleri ayıran sadece dış görünüş, kılık kıyafet değil oturdukları evlerin renkleri de. Müslümanlar evlerini çeşit çeşit renklerle boyarken gayrimüslimler gri renge boyardı. Diğer taraftan evin içi de değişir; o güne değin bu topraklarda hiç yer bulamamış olan masa ve sandalye odalarda başköşeyi tutmaya başlamıştır. Tek tek saymaya gerek yok, bütün Türk hayatı baştan aşağı değişmekte, yeni insan, yeni bir tip uç vermeye başlamaktadır. Kısaca modernlik bütün cepheleriyle sessiz ama emin adımlarla gelmektedir Türk yurduna.

Kelimenin tam anlamıyla klasik Türk hayatı bir bozgun yaşamaktadır. Sokak, askerî eğitim, maliye, aile, mimari yani hemen her şey baştan aşağı değişiyor, dönüşüyor, asli kimliğini yitiriyor. Zaman, kendi zamanları olmaktan çıkıyor; saatler, haftalar, aylar Batılı zaman ritmine dönüşmeye başlıyor. Devlet dönüşüyor, kalemlerin sayısı artıyor, hariciye ve devlet erkânı sıkı bir dönüşümden geçiyor.

Ancak bir yer var ki o “son kale” işte. Yenileniyor, değişiyor, klasik biçimlerini ve asıl kimliğini kaybediyor gibi görünse de onun asla mevziini terk etmediğini görüyoruz. Bu kale edebiyattır, dildir.

Tamamen Batılı formda yazılmış bir roman, bakıyorsunuz Türk ruhunun en bereketli mayasını açığa

çıkartıyor. İşte Kemal Tahir’in *Devlet Ana’sı*, işte Tarık Buğra’nın *Osmanlı*’yı hatta işte Orhan Pamuk’un *Kara Kitap*’ı. En Batılı görünen şairimiz, hikâyecimiz Türk hayatının geçmişteki kudretli izlerini sürüyor. Tevfik Fikret bütün Batıcılığına karşın diliyle, mirasıyla bizimdir. Batı’nın en batısına bir muhalif olarak giden Yahya Kemal, Türk tarihin en kudretli mısraları ve mirasıyla “eve” dönmektedir. Turgut Uyar “Divan” yazmakta, Cemal Süreya Yunus’un izlerini sürmektedir. Sezai Karakoç, Türk-İslam geleneğinin bütün birliğini, imge dünyasını, izleklerini yepyeni biçimsel anlayışla yeniden ve yeniden üretmenin imkânlarını arıyor ve bunu son derece yetkin bir biçimde başarıyor.

Türkler politik olduğu kadar poetik bir toplumdur da. Şiir, hayatlarında inanılmaz bir yer tutar. Köy odalarından saraydaki hareme kadar şiir ve edebî duyuş hemen her alana sirayet etmiştir. Köydeki dergâhlarında şiir okunur, konaklarda, devlet katlarında, izbe gediklilerde şiir toplumsal hayatı tamamen sarmış durumdadır. En uç konular, derin felsefi tartışmalar, gündelik hayat, estetik söylem sürekli şiir etrafında döner. Yunus Emre, Karacaoğlan, Köroğlu bir yandan halkın duygusal, düşünsel ve inanç boyutuna hitap ederken; divan şiiri diğer koldan büyük klasikler yaratarak kendi mecrasında akar.

**Türkler politik
olduğu kadar
poetik bir
toplumdur da.**

Girişteki epigrafta Prusya Kralı II. Friedrich'in bir sözünü iktibas ettim. Yaptığı savaşlar, reformlar ve hizmetlerden dolayı çağdaşları ve vatandaşları tarafından "Büyük Friedrich" olarak bilinir. Bu büyük kral, 18. yüzyıl Prusya/Almanya'sının büyük bir kısmında iş başındaydı. Yaklaşık 46 yıl hüküm sürmüştü. Büyük Friedrich, zamanının Almancasından pek hoşlanmaz, özel yazışmalarını ve mektuplarını Fransızca yazardı. Bazı mektuplarında Almancanın yetersizliklerinden uzun uzun şikâyet eder, Alman dilinin 18. yüzyıldaki sefaletine dikkat çeker, entelektüel tabakayı ve edebiyatçıları tenkit etmekten çekinmezdi. Ancak ondan sonradır ki Almanca; Herder, Kant, Goethe, Grimm Kardeşler gibi düşünürler ve yazarlar marifetiyle büyük bir atılım yapacak, tam bir felsefe ve edebiyat dili olarak parlayacaktır. Almanca aynı zamanda Alman ulusunun kimliğinin inşasında vazgeçilmez bir yer tutacaktır. Büyük Friedrich'in şikâyetleri Alman dilinde bir dil rönesansının ayak sesleri olur.

Bugün Türkiye zahiren hemen bütün kurumları, kuruluşları, sokağı, eğitim ve gündelik hayatı ile Batılı ülkelerden farksız hâle gelmiştir. Tüm bu alanlarda direnç noktaları kalkmış görünmektedir. Şehirleri, mimarisi, kurumlarıyla Batı modernleşmesi hemen her alanı işgal etmiştir. Ancak son kale olarak edebiyat direnmektedir. Varlığını milletin ruhundan ve tarihsel derin-

liğinden alan "dil ve sanat" direnme gücüne sahip en önemli mevzi olarak görünmektedir.

Bu direniş elbette öncelikle "dil" denilen varlığın temel özelliklerinden kaynaklanır. Bir defa dil kendi geleneğine yaslanmadan asla devamlılık kazanamaz. Yani bir dil, evvela gelenektir, tarihtir. Kelime, cümle ve yapı tarihsel geleneğin içinde inşa olur. Kökler bu bakımdan dilin temel özelliğini korur. İkinci olarak millet varlığını dil etrafında kurgular, inşa eder. Ve üçüncüsü; bu kadar köklü bir gelenek içinde devamlılık gösteren dilden neşet eden edebiyatın kolay teslim alınması söz konusu olamaz. Her kale fethedilse bile dil kalesi kendini kolay teslim etmez. 21. yüzyılın ilk çeyreği biterken gelecekte kendine yer arayan Türkiye, edebiyatın savunusuna ve direnişine kulak vermek durumundadır.

Bir Bülent Akyürek Romanı: "Satılık Adam"

Yukarıda bir cümle kurdum: "Sanatkârlar bütün kırılğanlıkları ve inceliklerinin ötesinde çok dayanıklı varlıklardır." Hakikaten böyledir. Sanatçılar, düşünürler, şairler ince ve kırılğan kimselerdir. Genellikle gündelik hayatlarında ufak fiziksel bir acıya tahammül edemezler ancak işler ciddileştiğinde ve çirkinleştiğinde inanılmaz derecede dayanıklıdır. Boş zamanlarında (ki oldukça fazladır bu boş zamanalar) ruhsal güçlerini veya günün deyişiyle aura-

larını karşılaştıkları tüm güçlüklerle baş edebilecek şekilde eğitmeye harcarlar. Kendileri için kurdukları tuzaklar ve işkence metotları bu zahmetli dünya için bir antrenman olacaktır.

Bülent Akyürek de bu taifedendir bence. Uzaktan baktığınızda zayıf, çelimsiz bir adamla karşılaşırsınız ancak o eşine az rastlanır bir ruhsal kudrete sahiptir. Zekâsı, hisleri ve sanatsal yetenekleri tartışma götürmez. Biraz sohbet ettiğinizde çarpılmamanız mümkün değildir. İmgelemi, üslubu, dili kullanım biçimi sizi hem şaşırtır hem de bir anaför içinde çırpındığınızı hisseder, büyük bir ruhsal tecrübe ile karşı karşıya olduğunuzu anlarsınız.

Bülent Akyürek, 90'lı ve 2000'li yıllar boyunca çok yazdı, konuştu, konferanslar verdi, Anadolu'yu adım adım dolaştı. Gençlik üzerinde son derece etkili oldu. Yazdığı kitaplar kavrayış gücü, espri yeteneği, şaşırtmacalı üslubu ile hem kolay okunan hem de insanı etki altına alan türden kitaplardı. Kalemi protest bir ruhun haykırışıydı ve karşılık buldu. Fakat sonraları Bülent Akyürek ortaldan çekildi, uzun süre sesi soluğu çıkmadı. O heyecan fırtınası nasıl diner, nasıl böyle bir dil susar, anlamak mümkün değildi... Derken büyük bir sesle geri döndü. Evet, yıllar sonra Bülent Akyürek uzun bir ruhsal destanla, o hiç sevmediği tabirle "edebî kamunun" huzurundaydı; hem de 500 sayfalık dev bir

romanla. Ketebe Yayınları Bülent Akyürek'i kadrosuna katarak çok güzel bir iş yapmış. Duyumlara göre Akyürek'in artık ulaşamayan baskıları, tükenen kitapları da yayımlanacak.

Bülent Akyürek'in üslubunun bir özelliği vardır. Zekâ ve ironi merkezli, heyecanlı, cerbezeli ve görece kolay okunan kitaplardır bunlar. Ancak bu sefer iş o kadar kolay değil. İroni, zekâ iş başında ancak metin kolay bir metin değil. Cümleler bazen taş gibi, dönüp dönüp tekrar okuyorsunuz. Kitabı okudukça Kierkegardrçı, Nietzscheci, Dostoyevskici hatta Oğuz Ataycı bir dünya yorumunun içinde yürüyoruz. Kırılğanlıklar, hayal kırıklıkları, kendini hemen ele vermeyen büyük bir hayat severlik, incelikler içinde bunalmış bir insan varoluşu yakanızı hiç bırakmıyor. Bununla tezat oluşturan bilgelik, kalenderlik ve kendinden kurtulma tutkusu da metne eşlik ediyor. Akyürek'in çok iyi bildiğimiz zekâsı, inceliği ve ironisi işte bu tezatlar üzerine kurulu zaten. İşin şaşırtıcı tarafı 500 sayfalık devasa anlatıda bu tezatlar, zekâ ve ironi hiç sönmüyor. Aksine çevrilen her sayfada, başlayan her yeni bölümde yepyeni kurmacalar, oyunlar ve acı mizah hepimizi içine çekiyor, okuma acı bir gülümseyişle devam ediyor.

Romanın dilini de son derece temiz ve akıcı bulduğumu eklemeliyim. Yer yer Türkçeye yakışan kısa

cümleler, imgelemin gücü, zaten çok başarılı olduğu hikâye anlatmadaki ustalık birleşince ortaya uzun ama sıkıcı olmayan bir Türkçe varlığı çıkmış. Zaman zaman şiirsel bir anlatımın yer aldığı bölümler bilinç akışının tuzağına düşmeden ve kendini tekrar etmeden kitap boyunca bize eşlik ediyor.

Akyürek edebiyata bir ara verdi, hem de uzun bir ara. Ama bu ara veriş anlıyoruz ki boş ve kederli bir ara veriş değilmiş yalnızca. O üslubunu kemale erdiren uzun bir bekleyiş sürecine girmiş. Mağaralarda veya manastırlarda kendi sesini bulmaya çalışan bilgelerin çekilme hikâyelerine benzer bir çekilme yaşamış. Roman; diliyle, kurgusuyla, hikâyeleri ve yeni buluşlarıyla "yeni" bir roman olmuş. Kitabın "Sıfırıncı Bölüm"ünden çok sevdiğim bir parça ile yazıyı bitireyim:

"İnsan; kendisini ilgilendirmeyen tek şeye yani geleceğe kafayı takarak şimdiyi kaybeder ve yıllar geçip sarı yapraklar gibi uçtuğunda bu kez yine şimdiyi yaşamak yerine geçmişini düşünüp kendinden kaçır, çünkü şimdi denilen zaman dilimi sadece cennette ikram edilecektir.

Cennet; sonsuzluk içindeki en sonsuz şimdidir."

Evet, edebiyat kalesi hiç beklenmedik zamanlarda yeni, yepyeni hikâyelerle varlığını tahkim ediyor.

A DIM EYÜP

esma erdoğan

- Adın ne?
 - Süleyman Sırrı.
 - Hangi adını kullanıyorsun?
 - Eyüp.
 - ???
 - Ölen amcamın ismini vermişler bana. Kafa kâğıdında öyle yazıyor ama ben kullanmıyorum. Eyüp'ü kullanıyorum.

- Eyüp'ü kim koydu?

- Kendim koydum. İnsan kendine isim koyamaz mı yahu?

Aslında babaannem koydu. Öyle dedim, geçtim. Şimdi babaannemin kızlık soyadına kadar soracak! Lafı uzatacak da uzatacak. Oturup babaannemle anılarımı anlatmak zorunda bırakacak bir de beni! Şimdi bir girersem çıkamam ben oralardan. Geçen gün, epeyce uzun anlattım zaten emekli gümrük memuruna, bir de sana mı anlatayım?

“Efendim,” dedim. “babaannem öğretti bana satrancı.” Bir şaşırdı. “Neden şaşırdınız?” dedim. İnsanın babaannesi satranç bilemez mi? “1880 doğumlu nene, nereden bilsin satranç oynamayı?” dedi. “Benim nene, aman işte babaannem mâcir,” dedim. “Avrupa görmüş kadın, ora-

larda öğrenmiştir. Hem mavi gözlü. Senin hiç mavi gözlü nenen var mı?”

Müzeyyen'di adı. Kimisi Müzeyyen abla derdi, kimisi Müzeyyen anne. Ben bazen Müzoş derdim. Hoşuna giderdi. Yaşlıyla yaşlı, çocukla çocuktan Müzoş.

Aynı zamanda çok cevval kadındı. Her konuda bilgisi vardı. Yıllarca beraber satranç oynadık. Şah mat! Beni mat edince nasıl da beyaz yanaklarına al yürür, kısılırdı sevinçten gözleri. “Bir dahakine poniçkasına oynayalım tamam mı?” derdi her seferinde. Daha bir ışıldadı maviler poniçka derken. Âdeta ışık hızıyla Rum'lara bırakıp gittikleri memleketine, doğup büyüdüğü yerlere, çocukluğuna gider gelirdi. Muhtemel, ona poniçka yapmayı öğreten annesini hatırlardı, ailesiyle Bulgaristan'ın bir köyünde geçirdiği mutlu çocukluğu da. Sevinci, görünmez hâreler şeklinde yayılırdı etrafa. O hârelerin içine bir anda ben de karışıverirdim. Hiç görmediğim ülkelerde, bizim yaşadığımızdan başka zamanlarda, başka insanların da yaşamış olabileceğine akıl erdiremeyecek izlerdim onu. O eski, siyah beyaz fotoğraflardaki insanlar gerçekten yaşamış mıydı?

Ve her oyunun başında unuturdu çok sevdiği Bulgar tatlısını. İyi ki unuturdu. O bana yapardı ama ben nasıl yapacaktım poniçkayı? Hanım da mâcir değil, bilmez. Bazen telaşımı hisseder, kıyamaz, beyaz, müşfik eliyle yanağımı okşar, “Üzülme mari, kaybedersen seninkini de ben yaparım.” derdi.

“Yapar mıydı peki?” demişti emekli gümrük memuru alaylı. Şaşırdı demek ki satranç oynayan nenenin poniçka da yapabileceğine. “Yapardı,” dedim. “Hem de ne lezzetli yapardı. Yemelere doyamazdın.” Sen yeme zaten, senin gibilere dokunur o saf yüreklinin tatlısı, demek istedim, demedim. Kalktım, bir hava alayım bari dedim, herif sinirimi bozdu. Hava alıyorum. Yine karşıma dikildi Müzoş'un hatırası. Oyun esnasında illaki mola verir, “Ben bi hava alayım mari,” der, kalkar dolanır, derin derin nefes alırdı. Acısını dibine kadar çektiği dünyanın keyfini de gönlünce sürmeyi bilirdi. “Geçmiş fazla düşünmeycen mari,” derdi. “Geçmiş sırtına yüklenenler, ağır yük taşıyan kamyonlara benzer. Yükünü boşaltmadıkça rampaları güc çıkarlar.”

İçeri döndüm sonra. Oturdum yerime. Yine gözleriyle alay ediyor, adam! “Gel bu kez rakibim ol, bir

de seninle oynayalım,” dedim. Caka sata sata geldi. “Hadi bakalım göster nenenin marifetini, hocan nenen değil miydi?” dedi. “Nene sensin,” dedim içimden. “Göstereyim, 1880 doğumlu nenemin inanmadığın marifetini!”

Bir mat ettim bir daha mat ettim sonra bir daha. Sıçan gibi kuyruğunu sıkıştırıp katı gitti. Bütün şarjrm adamin üstüne boşaltmış gibiydim. Akşam olmuştu. Hava kararmış, etrafı kömür kokusu sarmıştı. Otobüse binecektim. Biraz yürüdükten sonra ağzımdaki koyu çayların, kahvelerin tadı rahatsız etti. stm başım da kokuyor. şimdi hanım içeri girer girmez dır dır eder durur. En iyisi sakız alayım dedim. Dili dönmezdi babaannemin de şakız, derdi. Bak yine aklıma geldi mari! Seneidevriyesi ya, türlü vesilelerle aklımda. Çocukken yaramazlıklarımın en büyük koruma duvarıydı babaannem. Her vukuatımın sonunda anneme: “Napaysın mari? Yapcek tabii ocuk. Asıl oturan çocuktan kork hasta mı, bnm?” diye ıkışırdı. Beni arkasına alır, kalkan olurdu. Annem gittikten sonra eğilip kulağıma: “Bir daha ble yapma kızanım, zmeyesın anacığını, bozuşuruz bak, ” derdi. Sonra attığı kaşlarını düzeltir, elini gğsnn içine götürüp “Eyüp, şakız var şakız! şakız istey mısın?”

derdi, gülümseyerek. Gözlerim sevinçle kocaman açılır, sakızı alır büyük bir keyifle iğnerdim. Anamı üzmemek için değil Mzoş’la bozuşmamak için bir daha ble yapmazdım.

Bana hep “Eyüp” derdi. Süleyman Sırrı diyemezdi. “İim yanıyor kızanım, Süleyman’ı hatırlarım, ağlayasım gelir.” Bazen ağlardı da. Ekseriya uykusundan uyanırken. “Süleyman! Sen mi geldin kızanım?” diye mırıldanırdı yaşarmış gözleriyle. “Ben Eyüp babaanne,” deyince hayal kırıklığını ben bile ta içimde hissederdim.

Hava epey soğuktu. Kaşkolum de almamıştım. Durağa yryene kadar soğuk içime işledi. Uzun ve epeyce zahmetli bir yolculuktan sonra eve vardığımda kar atıştırmaya başlamıştı. Hanım kapıda karşıladı hayret! Ayağının altında dolaşmayınca kıymetli mi olmuştum ne? Ağzımdaki sakızı gördü. “Ne o ağzımdaki?” dedi. “şakız” dedim. “Biz burada akşama kadar işin gücünü içinde ırpınalım, sen ağzımda sakızla satranç oyna!” diye çıkıştı. Ayağının altından ekilsen suç, ekilmesen suç! Yine yaranamadım kadına!

Ertesi sabah uyandığımda karla kaplanmıştı her taraf. Bu karda Fatih’e de gidilmezdi ki. Yollar da kapanmıştı.

Pencereden karın yağışını izledim biraz. Birkaç serçe kondu bahçedeki ağacın dallarına. Kuşlar, diye düşündüm. “Kuşlar bu karda kışta ne bulup yiyecekler mari?” dedim beyaz yaşmaklı gibi. Hava soğuyup da her yer karla örtüldüğünde dağlara çıkardı. Kuşlara buğday serpmeye. Peşinden gittim defalarca. “Her yeri kar kapattı mari, şuncağızlar a kalmasın,” derdi. “Allah doyurmaz mı onları babaanne?” demiştim bir defasında, ocuk saflığıyla. Gülümsedi. O masmavi gözler “Allah” deyince farklı ışıldadı. “A”yı coşkulu bir konuşmaya başlar gibi yüksek perdeden, “h”yi ise epeyce vurgulu söylerdi. “Allah doyurur doyurmasına elbet kızanım, yarattığını a bırakır mı? Lakin senin elinden vermek ister. Hem sana bir şey daha diyeyim mi Eyüp? Sadece ben onları beslemem, onlar da beni besler beya,” dedi. “Nasıl?” dedim kocaman açılmış gözlerimle. “Onlar da sana mı buğday veriyor?” dedim. Güldü. “Elbette hayır. Ben onlara buğday veririm, onlar da bana buğday sevinci... şu hayatın geçici zevklerinden daha üstün daha kalıcı olan ne biliy mısın kızanım? Yardım etmek! İşte asıl mutluluğun sırrı burada! Onların bize ihtiyaı varsa bizim de onlara ihtiyaımız var.” demişti. şimdi burada, bu karlı İstanbul sabahında aklıma yeniden düştü bu sözler. Kalktım hemen. Hanımın orbalık diye aldığı darı poşetini buldum. Birazını da poşette bıraktım, işgillenmesin

kakavan! Karda bata çıka epey yürüdükten sonra yol kenarlarına serptim. Beyaz yaşmaklının yüzü ışıldadı, benim de içim.

Eve döndüm. İçimin ısıltısı benden birkaç adım önde gidiyor, etrafa yayılıyordu. Beyaz yaşmaklının bahsettiği kuşların bizi beslemesi, buydu demek. Oturdum kanepeye. Onun gibi Allah, demeyi denedim. Yüksek perdeden başlayıp sonra sesimi alçaltıp “h”yi vurgulu söyledim. Allahhh! Sonra bir daha söyledim, sonra bir daha. Söyledikçe içim ışıldadı. Kabıma sığamadım. İçimden bir anda secde etmek geldi. Sadece secdeye kapanmak... O sırada içeri kakavan karım girdi. “Ne yapıyorsun sen burada böyle!” diye çemkirdi. Bütün büyü bozuldu. ısıltı yok oldu. Cevap vermeden kalktım. Kendime şu koca evde herkesten, her şeyden saklanacak bir yer aradım. Bulamadım. Beyaz yaşmaklı bilgeyi bir kez daha anladım. “Namaz kılınan evde bir namaz odası olmaz mı mari?” diye hayıflanmıştı bir gün. “İnsanın namaz bitince ağlayacağı, sızlayacağı, Rabb’iyle baş başa kalıp niyaz edeceği bir köşecik olmaz mı? Hep orada burada, kıyıda köşede... Salonda, yatak odasında! Dünyadan sıyrılıp da sığınacağı bir yer yok mu koca evde?” demişti. Babam ikiletmeden evin misafir odasını babaanneme namaz odası yapmıştı. O günden sonra na-

maz vakti girince bekletmeden oraya girer, kapısını usulca kapatır, üç kez de içeriden kapıya vururdu. Bu, içeri girmeyin, beni Allah’ımla baş başa bırakın, demek oluyordu. Girmiyorduk. Bazen sesli sesli Kur’an-ı Kerim, bazen de usul usul *Mesnevi* ve *Yunus Divanı* okurdu. Epeyce bir zaman çıkmıyordu. Bir sefer meraklandık, hastalandı, düştü kaldı mı acaba diye odaya girdik. Gördük ki seccadede uyuyakalmış. Yanaştım, “Müzoş! Müzoş! Müzeyyen nurum!” diye seslendim. Uyku hâlinde ama bir şeyler mırıldanıyor. “Senin aşkın deniz, ben bir balıca.”

Birkaç gün sonra kar dindi, yollar açıldı. Ben yine Fatih’e koştum, satranç oynamaya. Otobüsten indim minibüse bindim. Epey çileli bir yolculuktan sonra kahvehaneye gelebilirdim. Gözlerim gümrük memurunu aradı. Karşı köşede oturuyordu, beni görünce sindi. Yönünü başka tarafa çevirdi. Omzuna dokundum. “Gel hadi gel, bir şans daha vereyim,” dedim. Gülümsedi. Birkaç kez oynadık. Oyun, tuhaf ki her seferinde pat oldu. Hâliyle yenen de yenilen de yoktu. Bu aslında iyi de oldu. Birbirimize üstünlük taslayıp durmamızı mat etti. Allah’ın garip işlerinden biri işte, diye mırıldandım. Bunu da Müzoş öğretmişti. Allah’ın, bizim önceleri anlam veremediğimiz, sonradan hayrı ortaya çıkan garip

işlerini. Her adımında aklıma düşen babaannem, ben farkında olmadan nasıl eğitmiş, “insan” yapmış beni.

Babaannem emanetini teslim edip Allah’ına kavuştuktan sonra ben hem babaannemsiz hem rakipsiz kalakaldım. Hanıma öğretmeye çalıştım, kafası almadı. Mavi gözlü devin yerini tutmadı. “Şunca işin içinde uğraşamam senin satrancınla!” diye haykırdı bir gün yüzüme. “Gel bak bu sefer daha anlaşılır anlatacağım,” dediysem de fayda etmedi. Gözlerini bir belerttiyse iflah olmadı artık. Defol, dedi. Defoldum, kendime satranç eşi aramaya.

Sonra orayı buldum işte. Her sabah Ümraniye’den kalkıp Fatih’e, satranç oynamaya gidiyorum. Akşama kadar oralardayım. Mesai gibi. Karımın ayağı altında da dolaşmıyorum. Gün batıp da saatim gelince, üstüme başıma sinmiş kahvehane sarılığıyla düşünüyorum yollara. Ta Ümraniye’ye... Amma velakin yağmuruydu, yeliydi, otobüsü, minibüsü derken bunca emek sarf ederek gelip gittiğim bu yerde, o kadar okumuş dokumuş, unvanlı apoletli, satrancı içiğine ciciğine kadar bilen insanlarla oynadığım oyunlarda; evimizin üzerine kilim serilmiş divanında, Allah deyince içi ışıldayan, mavi gözlü, beyaz yaşmaklı, beyaz sabun kokulu bilgeyle oynadığım satrancın tadını bulamıyorum.

KALUBELA'DA YAKILAN KANDİL

DURAN BOZ

*Dört Halife yürüyorlar kol kola
Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali*

Nuri Pakdil

Hayat, belli bir yaratış üzeredir; oluşa uygun biçimde akışını sürdürür. Güzel oyun kurup güzel eylem öğretenlerin şehrinde gelişir. Güneş ve ay toprağı kirlerinden arındırır; varoluş bütünlüğü içinde oluşun virdini belleğe yerleştirir.

İnsan, sönüp batanları sevmeyenlerden öğrendiğı aşkla gün doğmadan uyanır. Güneşi ayakta karşılayanlara şiir söyler ve gelen günü gidenden daha diri kılmaya azmeder. Kökü kurtçuklar çürütmesin diye kalbi olanlara direniş aşısı yapar.

İnsani olana sarılanlar, karanlıkları aydınlığa çevirmek için atını sürer. Şafak vakti Tarık gibi derya deniz aşar, nefesiyle vaktin pasını çözer. Alnının akıyla iyilik sınavını geçenler, bahtına göğre doğrulur ve yakaran bir el olur.

Beşeriyet, insan olma hâlini kalubeladan kuşanır. Kendiliğini hesaba çektikçe yaradılış bilgisinin özüne varır. Kuşkuyla örülmüş patikalara takılmaz; evveli aşk, ahiri bilinç olan hayatın karılışına tanıklık eder.

Yol boyu çıldırtan yalan tezgâhlarının bezirgânlığını reddeder. Misak çeşmelerinden içtiğı suyla günde beş kez temizlik yapar. Amaçsız yaşantıların şırıltısına kapılmamak için ölçü ve tartıda hakkın terazisini esas alır. Kınanma korkusuyla doğru bildiklerinden dönmez. Modern çeldiricilerin hakikati çarpıtan kameralarından uzak durur, poz verme kandırmacasına aldanmaz. Her türlü çürümüşlüğü reddederek insan kalma idealinin öğrencisi olur.

Dört halife, koşulsuz aynı istikamete yürümenin adresidir. Onların lügatinde ayrılık fiili yoktur. Kimi meselelerde görüş farklılıkları olsa da esasta aynı sorumluluğı toprağı işlerler. Sözüün yüze söylenmesi onlar için yaşam ilkesidir. İnançla yoğrulmuş kelamın sadeliğini korumak için çoğı kez susarlar ve sükûneti kuşanırlar. İhtişamlı köşklerin aldatıcılığına kanmadan zarafetin yalınlığını benimserler. Teslimiyet yolculuğunda bulduklarına kanaat eder, güzellik dilince kol kola yürürler. İnsanlık ailesinin onlardan öğreneceğı dil ve eylem bütünlü-

ğü, Âdem neslinin ilk yaşantısını hatırlatır.

Biri diğerinin eksikliğini tamamlayan inanmışların çağında kardeşlik elbiseleri dikilir. Olgunlaşmaya razı aşklar pütürlerinden arınarak aynı hizada yürür. Kalpten yükselen türkülerin şelalesi coşar. “Sözcüğün uzun kavlınden / Bütün yönler silme Mekke” çağrısı yedi iklimde yayılır. Seslerin ezelden ebede kucaklaşması, hakikati çoğaltan tavırların destansı işaretlerini okutur. Rüzgârların haber getirdiğı “Büyük Kapı” eşliğinde durulur, yağmurlara yoldaş fırtınalar estirilir. Aşkın parmaklarından içilen bengisu, yeri göğü arıtır.

Yaşamak, şimdilerde ustalık gerektiriyor. Kuşatma altındaki insanın ablukayı yarabilmesi olağanüstü çaba ister, çünkü tehlike yan gelip yatarak atlatılamaz. Derdine yananların gayretiyle dağılır sis. Böylece bozgununu içselleştiremeyenlerin sesi duyulur, belirsiz nümayişlerin gürültüsünden insanlık korunur. Basiret çiçekleri açtıkça gül kokuları

yayılır. İnsan, oluşun gramerini bellemesine yarayan yetkinliği kazanmak için heyulalarla savaşıyor. Rahmet nefesini soludukça özüne döner, Âdemce koşusunu dünyada yeniden başlatır. Hayat, külfete dönüşmenin ötesinde kendi yörüngesinde akmaya başlar.

Zorbaların partneri olmuş bir hayatla yön bulamaz insanoğlu; kaybol-

dukça umursamayanların peşi sıra savrulur. Âdem'in çocukları hiçlik sularına çarpıp yiter. Hayata ilgisiz kalanların seyriyle sonunda yeni bir dünya kurulur. İnsan, kendi elleriyle hazırladığı girdapta boğulur da yutkunarak nefes alabilir ancak. Günlük heveslerden devşirilen çözümler derdi daha da artırır. Yaşamak fiilini zikretmekle ödevlendirilen insan için çıkış yolu kalmaz. Her gidenin

uğrunda ter döktüğü yeryüzü çölleşmenin eşiğine gelir. Alın teri bahçelerine açılan kapılar birer birer kapanır. Kendi sesinin yankısından kaçan insanlık için yürümek anlamını yitirir.

Kişinin tutarlı olabilmesi bir anlam dünyası örmesine bağlıdır. Zira peteğini dolduramayanların hayata katacak bir değeri de olmaz.

P-ROUSTIAN BİR ESİNTİ

esma türkseven

*Duyulan bir sümbülün şarkısı mı?
Sümbül, eski saçların anısı;
Sanırım bizim de ardımızda...
Ölüm, zaman ormanının parisi.*

Hüsrev Hatemi

Bazı kokular vardır; bir fısıltı gibi sızar içeri, ruhumuzun en kuytu köşelerinde gezinir, bizi zamandan ve mekândan koparıp bambaşka diyarlara taşır. Tıpkı bir bahar sabahı pencereden süzülen taze toprak kokusu, anneannemizin sandığından çıkan lavanta esintisi ya da ya da eski bir defterin sayfaları arasından yükselen kurumuş çiçek kokusu gibi... İşte sümbül de tam olarak böyle bir etki yaratır. Narin ta yapraklarının ardına gizlediği büyüleyici kokusuyla sadece bir bitki olmaktan çok öte, akıp giden zaman nehrinde bir anlık durup ardımıza baktığımız o şiirsel duruşa dönüşür âdeta. Ne baskın ne de uçucu; ruhu ince bir tül gibi sarıp sarmalayan, hafif, büyüleyici ve unutulmaz bir rayiha... Kokuların büyüülü dünyasında sümbülün fısıltısı, tıpkı Proust'un madleni gibi bilinçaltımızın kilitli kapılarını aralayan, ruhun en mahrem odalarına sızan ve unuttuğumuzu sandığımız her şeyi capcanlı önümüze seren eşsiz bir anahtardır.

Onun her bir çiçeği, zamanın kadim sayfalarından süzölüp gelen hikâyeleri

barındırır; her bir nefesi, unutulmaya yüz tutmuş anıların, yitik sevdaların sesidir. O, sadece topraktan fışkıran bir filiz değil, belleğimizin derinliklerine kök salan, duygularımızın en hassas tellerine dokunan, bazen bir ağdın hüznünü bazen bir dirilişin coşkusunu bazen de bir vatan hasretini içinde taşıyan bir çiçektir.

Sümbül Kokusu ve Kokunun Ruhsal Gücü

Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun "Sümbül Kokusu" adlı hikâyesinde bu kadim çiçek, sadece bir obje olmaktan çıkar, vatan sevgisinin, umudun ve yeniden dirilişin en güçlü sembolü hâline gelir.

Hikâye, Budapeşte'de okuyan genç Hüseyin Arif'in Çanakkale Savaşı haberleriyle derin bir buhrana sürüklenmesini konu alır. Kadim payitahtın, düşman postalları altında çiğnenme ihtimali, yüreğinde tarifsiz bir acı ve çaresizlik ateşi yakar; bir an için ölümü bir kurtuluş olarak görür, intiharını düşünür. Silahını çıkarır, "sevdiklerinin hayallerini

gözleriyle öp[er]". İşte tam bu dipsiz umutsuzluk anında, hava almak için pencereyi açar ve saksıdaki sümbülün kokusuyla sarsılır. Bu koku, Hüseyin Arif için sıradan bir duyuusal deneyim olmaktan çok ötedir; âdeta bir şok etkisi yaratır, onu içinde bulunduğu durumdan anlık da olsa koparır. Bu an, Proust'un "belleği bir anlamda parlatan, onun tozunu alan anlar olması açısından 'talihli anlar'dandır." Hüseyin Arif, bununla yetinmez; çiçeği yüzüne, gözüne sürer; defalarca koklar. Bu tekrarlayan eylem, kokunun yarattığı etkiyi yoğunlaştırma, içselleştirme ve bu talihli anı sürekli kılma arzusunu gösterir. Sümbülün kokusu, Hüseyin Arif'in ruhunu âdeta bir gıda gibi besler, canlandırır ve bir ilaç gibi iyileştirir; intihar düşüncesinden tamamen uzaklaştırır.

Hikâyede bu "İstanbul kokusu" yalnızca Hüseyin Arif'i değil, odasına gelen arkadaşı Mehmet Siyavuş'u da etkisi altına alır. Hüseyin Arif, Mehmet Siyavuş'a sümbülü koklatmasını ister: "İyi kokla! Derin Kokla! Gözlerini kapayarak kokla! Koklar-ken gözlerinin önüne ne geliyor?

Neresi geliyor?” diye ısrar eder. Normalde Proust’un bahsettiği talihli an “bireysel ve özel” olsa da bu hikâyede iki arkadaş da sümbül vasıtasıyla aynı İstanbul kokusunu hissederler. Bu koku, onlara “mis gibi kokusu canlarda tüte[n]” vatani, İstanbul’u, bütün camileriyle, saraylarıyla, mavi göğü, mavi deniziyle, insanlarıyla canlı bir şekilde hatırlatır ve İstanbul’u kaybetme tehlikesine karşı bir şeyler yapma cesareti verir. Hiçbir şey yapmadan ölmektense Çanakka- le’de savaşmayı daha anlamlı bulur- lar. Yakalarına sümbüllerini takarak gönüllü olarak askere gitmek üzere yola çıkarlar. Sümbül kokusu bu hikâyede bir şehrin kokusu, İstan- bul’un kokusu, vatanın kokusu ola-

rak yer alır ve en derin vatanseverlik duygularını tetikler.

Sümbülün Mitolojik ve Kültürel Kökleri

Sümbülün bu denli güçlü bir simge hâline gelmesinin ardında, onun zengin mitolojik ve kültürel kökenleri yatar. Latince karşılığı *Hyacinthus* olan sümbül, Yunan mitolojisinde Sparta kralının genç oğlu Hyacinthus ile ilişkilendirilir ve yeniden doğuşu sim- geler. Efsaneye göre, Apollon’un yakın arkadaşı Hyacinthus bir disk atma ya- rışında Apollon’un attığı diskin başına çarpması sonucu ölmüştür. Apollon üzüntüsünden “Keşke senin yerine ben ölseydim.” diyerek arkadaşının

cesedini omuzlarına alır. Apollon’un derin üzüntüsüyle döktüğü gözyaşları- nın ve Hyacinthus’un kanının karıştığı çimenlerde bir çiçek açar ve bu çiçeğe *Hyacinthus*, yani sümbül adı verilir. Bu efsane, sümbüle hem bir yas ve kayıp hem de yeniden doğuş ve ebediyet anlamı yükler.

Türk kültüründe sümbül, doğası gereği büyüleyici güzelliğe ve keskin bir kokuya sahip, baharın müjdecisi bir çiçek olarak tanımlanır. Şemsed- din Sâmî’nin onu “Soğanından hâsıl olan ma’ruf çiçek ki envâ’ı olur. Zülf-i hûbândan kinayedir” şeklinde tanım- laması, sümbülün sadece botanik bir tür olmadığını, aynı zamanda edebî ve mecazi bir anlam taşıdığını gösterir.

Sümbülün farklı alanlarda kullanılan terim adları da onun kültürel zenginliğini gösterir: “S nb le” ya da “muhayyer s nb le” musikide bir makam, “s nb l ” hat sanatında bir yazı çeşidi, “s nb le” astrolojide Başak Burcu, “S nb liye” tasavvufta Halvet  tarikatının bir kolu, “s nb l ” meteorolojide kapalı ve bulutlu havalar için kullanılan bir terimdir. Ayrıca klasik Türk edebiyatında redifleri sümbül olan ve buna bağlı olarak nesib bölümünde sümbül konusunu işleyen kasidelere “s nb liyye” denilmektedir.

Klasik Türk Şiirinde Sümbülün Estetiği ve Anlam Katmanları

Klasik Türk Şiiri, özellikle de divan edebiyatı, sümbülün zengin çağrışım dünyasından en fazla yararlanan edebî alanlardan biridir. G l ve laleden sonra en sık kullanılan  i ek motiflerinden biri olan sümbül, kasidelerde bahar tasvirlerinin yapıldığı bölümlerde, gazellerde, mesnevilerde ve diğer nazım şekilleri içerisinde müstakil beyitlerde pek çok hayale konu olmuştur.

Divan Şiirinde sümbül, genellikle sevgilinin saçlarının benzetilenidir. Sevgilinin z lf , k k l , güzel ve cezbedici kokusu nedeniyle sümbüle benzetilir. “M ŕġ n”, “ab r”, “mu-anber”, “anber n”, “n fe-i  in” gibi kelimeler, bu anlamda sümbül ve sevgilinin saçının kokusunu anlatan anahtar kelimeler olarak Őiirde sıkça geçer. Öyle ki sevgilinin saçları s mb lden bile daha güzel kokar.

Fuzuli’nin Şu beyti bu durumu net bir şekilde ortaya koyar:

Hiç sünbül sünbül-i zülfün kimi m ŕġin değil
N fe-i  in’i sa  n tek derler amm   in değil

Bu beyitte Fuzuli, hiçbir sümbülün sevgilinin mis kokulu z lf  gibi olamayacağını,  in miskin bile onun sa ına benzese de aslında onun gibi olmadığını ifade eder. Sümbülün kokusunun kendinden olmadığı, sevgilinin yanağından sabah yeli vasıtasıyla aldığı düşüncesi, bu benzetmeye mistik bir boyut katar. Şairler, sevgilinin güzelliğini anlatırken sümbülü g l ile birlikte kullanmayı tercih ederler çünkü sümbüle benzetilen saçların g le benzeyen yanaklar üzerine dökülmesi bu iki çiçeği bir araya getirir. Baki’nin *Divan*’ından alınan Şu beyit, sevgilinin her iki yanağındaki sa  l lelerini sümbüle benzetir:

Arızu nda ol iki zülf-i girih-g r n sen  n
Suya konmı  iki garr  t ze s nb ld r bana

Ancak, sümbülün tüm güzel kokusuna rağmen, sevgilinin misk ve amber kokulu saçlarıyla yarı abilmesi mümkün değildir. Nev’  ve Yahy  Beğ gibi Şairler, bu konuda hemfikirler:

Olmaz k k l-i h      na hemt  sünbül
Yunsa m ŕġ-ile g l b ile ser- -p  sünbül

Nev’  bu beytiyle, sümbül baştan ayağa misk ve g l suyu ile yıkansa bile sevgilinin güzel kokulu saçlarına denk olamayacağını ifade eder.

Klasik Türk Şiirinde sümbülün “cezayı gerektiren büyük bir hatası” olduğundan da söz edilir: Sümbülün sevgilinin saçlarına  y  nmesi. Bu suçu yüzünden sümbül, sabah yeli tarafından cezalandırılır, saçları yolunur veya çiçekleri yollara saçılarak dağıtılır.

Tasavvufi Sembolizm ve Sümbülün Manevi Boyutu

Sümbül, tasavvuf geleneğinde de önemli bir yere sahiptir. Tasavvufta  lem çoğu kez bir bağa, bu bağa tecelli eden ilahi güzellik de ilkbahara benzetilir. Bu nedenle, mutasavvıflar için kırlara çıkmak, bahçelerde gezinmek ba lı başına bir ritüeldir. Ebussuud Efendi, Sünbül Sinan, Aziz Mahmud Hüdai, Gül Baba gibi isimler çiçekleri ilahi güzelliğin yetkin tezahürleri olarak görmüş ve  i ek yetiştirme sanatına büyük ilgi göstermişlerdir. Sümbülün topluma mal olmuş bir tarikata ismini vermesi, Osmanlı insanının hayatında ve gönlünde bu çiçeğin ne derece yer ettiğinin en somut göstergelerinden- dir. Halvetiyye tarikatının Sünbüliyye kolunun kurucusu olan Y suf Sinan Efendi’nin, “Sünbül Efendi” ismini almasının hikâyesi de sümbülün manevi boyutunu derinle tirir. Rivayete göre, hocası Cemal-i Halvet  Efendi bir gün öğrencilerinden kırlara çıkıp  i ek toplamalarını is-

ter. Yusuf Sinan ise diğer öğrencilerinden epey sonra, solmuş, kurumak üzere olan bir sümbülle hocasının huzuruna gelir. Hocası hikmetini sorduğunda Yusuf-i Sinan, “Hangi çiçeğe el attıysam hepsi Allah’ı zikir ve tespihle meşguldü. Onları dalından koparıp da Allah’a ülfetlerini kesmeye gönlüm elvermedi. Baktım bu zavallı sümbül dalından kopmuş, ben de bu çiçeği size getirdim.” cevabını verir. Bu olaydan sonra hocası ona “Sümbül” lakabını takar. Bu nedenle sümbül çiçeği, Sümbüliyenin sembolü olmuş ve yüzyıllardır sevenleri tarafından kullanılmıştır. Tekkelerde, türbelerde hatta mezar taşlarında dahi sümbül motifine rastlamak mümkündür.

Sanat ve Giyim Kuşamda Sümbül Motifleri

Sümbülün estetik çekiciliği ve kültürel önemi, Osmanlı Türklerinin süsleme sanatlarında da kendini gösterir. Gül ve lalenin ardından gelen özel bir çiçek olan sümbül, minyatürlerden cilt süslemeciliğine, yazma eserlerin iç süslemelerinden mimarideki iç mekân süslemelerine, çini seramik ve kumaş sanatlarından tahta, deri ve maden işlemeciliğine, mezar taşlarından edebî eserlere kadar sayısız alanda karşımıza çıkar.

Osmanlı insanının giyim kuşam âdetlerinde de bir sümbül tutkusuna olduğu görülür. Birçok beyit, Osmanlı insanının sarığının ya da kulağının kenarına bu hoş kokulu çiçeği takarak kıyafetini tamamladı-

ğına tanıklık eder. Nedim’in şu beyti bu âdeti açıkça ortaya koyar:

Ben bu gün bir nev-bahâr-ı hüsn ü ân
seyreyledim

Târ-f-ı destârında sümbül gibi mûlar var idi

Nedim, tülbendinin kenarında sümbül gibi saçları olan ilkbahar kadar güzel bir sevgiliyi seyrettiğini dile getirir. Baki de benzer şekilde, misk kokulu kâkûlün aşkıyla yansa gönlünün dumanının sarığın kenarından sümbül gibi ortaya çıkacağını ifade eder. Nev’înin sümbülün başlar üzerinde yer ettiğine dair ifadesi de bu âdetin yaygınlığını pekiştirir. Sümbül, sadece başa takılan bir aksesuar değil, aynı zamanda elbise ve kıyafetleri süsleyen bir motif olarak da kullanılmıştır. Özellikle elbisenin yakasında veya eteğinde bulunan sümbül işlemleri, beyitlerden de anlaşılacağı üzere oldukça yaygındır. “Tîrâz” adı verilen, sağ omuzdan sol tarafa, kalbin altına doğru hamâyil gibi takılan bir kumaşın üzerine veya elbise yakasına ipekle gül, sümbül, karanfil gibi çiçek resimlerinin işlendiği özel kumaşlar veya elbiseler, Osmanlı sarayında içoğlanları tarafından giyildiği bilinmektedir.

Bir Çiçekten Ötesi, Bir Ruhsal Yolculuk

Her bahar toprağın dingin kucağından yeniden doğan sümbül yenden doğuşun zarafetini ve yaşamın döngüsünü fısıldayan kadim bir semboldür. Mitolojik kökenlerinden divan şiirinin zarif dizelerine,

tasavvufun manevi kapılarından gündelik yaşamın ince zevklerine dek uzanan bu çok katmanlı sembol, bir çiçeğin taşıyabileceği anlamların ne denli zengin olabileceğini bizlere fısıldar. O, sadece bir koku değildir; unuttuğumuz anıları canlandıran, yitik sevdaların sesini duyuran ve en umutsuz anlarda dahi dirilişin coşkusunu fısıldayan büyülmüş bir anahattır. Ahmet Hikmet Müftüoğlu’nun “Sümbül Kokusu”nda olduğu gibi, bir çiçeğin kokusuyla intiharın eşiğinden vatan aşkının en yüce fedakârlığına yürüyen bir ruhun hikâyesini yazabilen sümbül, kokunun belleği tetikleme ve duygusal uyanış sağlama konusundaki eşsiz gücünün somut bir kanıtıdır. Türk ruhunun derinliklerine kök salmış, geçmişle geleceği birleştiren bu asil çiçek, her bahar yeniden yeşeren umudun ve zarafetin en saf hâlidir.

Kaynakça

1. Ahmet Hikmet MÜFTÜOĞLU, “Sümbül Kokusu, Çağlayanlar, Ötüken Yayınları, İstanbul: 1992.
2. Beşir AYVAZOĞLU, *Güller Kitabı Türk Çiçek Kültürü Üzerine Bir Deneme*, Ötüken Yay., İstanbul:2001
3. Hülya ÜRKMEZ, “Koku Hafızası Bağlamında ‘Sümbül Kokusu’ ve ‘Odun Kokusu’ Adlı Eserler Üzerine Bir İnceleme”, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 30 Ekim 2022.
4. Gülay KARAMAN, “Perişân Çiçek Sümbül ve Klasik Türk Şiirinde İşleniş”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2012, c.1, S.2, s. 147.

BORDO KAPLI PİKAP

emine nder

**Oysa o küçük
evin kck
penceresinden
baktığımda, ocuk
dünyam ne kadar
da kocamandı. Ben
büyüdüm, dünyam
küçüldü...**

Süpürge fareyi teğet geçerken olan annemin çok sevdiği bordo kaplı plakalarına olmuştu...

Yıldıray ınar'ı bir daha dinleyemeyecek olmak annemi ne kadar zm lsa da ablama hiç kızmamıştı. Zaten tek suçlu fındık faresiydi. Olmaması gereken bir zamanda olmaması gereken bir yerde hiç ık-maması gereken bir kişinin karşısına çıkmıştı. Ablam farelerden oldum olası korkardı...

Yıllar yılı bordo kaplı pikap hiç almasa da evimizde, annem küçük kardeşimi uyuturken hep o türküyü okudu. "arşambayı sel aldı, bir yâr sevdim el aldı. Keşke sevmez olaydım, elim koynumda kaldı." Kardeşim uyur annem dalıp giderdi. Ben dallarına tırmandığım ağaçlarla ilgili hikâyeler uydurur, uydurduğum büyülü masallara en çok da kendim inanırdım... Küçük sarayımın kck penceresinden kocaman dünyayı, telaşı, anlamını o zamanlar bilmediğim ihaneti, yalanı, dolanı film izler gibi izlerdim... Yıldızları, ayı, güneşi, sevdayı, masumiyeti, sadakati... Anlamını bilmediğim çok

şeyi. Büyüyünce öğreneceğim, keşke bymeseydim de ğrenmeseydim diyeceğim birçok şeyi izlerdim...

Ryalarımnda John Wayne ile at koşturur haydutları kovalardık. Tüm kovboy filmlerinin finalini ben yazardım, ben oynardım düşlerimde. Kement atar, kötüleri yakalar kasa-bayı temizlerdik kğıtılardan...

şimdi yıllar yıllar sonra o güzel günler fotoğraf albümlerini süslerken bahçemizdeki gllerin kokusu burnumu sızlatırken karadut lekesi hâlâ silinmezken çocukluk hayallerimden... Yaradır içimde o tırmandığım, düştüğüm, ağladığımda sığındığım, kirazlarından küpe, cevizlerinden gemiler yaptığım ağaçların yerlerine yapılmış taştan ruhsuz binaları görmek. Kovuklarına sırlarımı fısıldadığım ağalarım yok artık, gizemli dünyam, esrarengiz rüyalarım, öykülerim yok. Bydm evet ama dünyam ne kadar da küçüldü. Oysa o küçük evin kck penceresinden baktığımda ocuk dünyam ne kadar da kocamandı. Ben büyüdüm, dünyam küçüldü...

1 “Ömür dediğin...” diye başlayan cümleyi nasıl tamamlarsınız?

Tohum, tomurcuk, çiçek, meyve, toprak.

2 Hayatınızda olmazsa olmaz dediğiniz üç şey...

Ailem, kalem, meselem.

3 Bir koku var sizi çocukluğunuza götüren, o koku nedir?

İğde çiçeği kokusu... Okuldan gelirken dedemlere uğramışım, iğde ağacımızın koca gövdesi altına kurulup karıncaları izliyorum. Her şey nasıl da yavaş...

4 Şimdiki mesleğinizi yapmasaydınız ne yapmak isterdiniz?

Ressam olmak isterdim.

5 O kitabın/öykünün kahramanı sizi neden çok etkiledi?

Erkut, *Ruh* romanımın kahramanı... Bir garip çirkinlik davası... On üç sene önce kaleme aldığım bu karakter zihnimi terk etmedi. Ne zaman yolunu çizer de gider bilemem ama hikâyesi kafamın içinde yazılmaya devam ediyor.

6 Özlemek deyince aklınıza ilk gelen?

Az evvel emzirdiği bebek yan odada uyurken annenin ciğerlerinde tüten o duygu... Özlemenin en güzel hâli bu olsa gerek.

7 Hayatınızda “bu benim kırılma noktam” diyebileceğiniz bir ânınız?

Dokuz yaşında, gözleri çok okumaktan bozulmuş incecik bir çocuktum. Bosna’da insanlar ölüyordu ve ben işte o zaman yazmaya karar verdim.

8 Mevsimlerden hangisi?

İlkbahar.

9 Tarihte bir olaya şahitlik etme imkânınız olsa hangi olayı seçerdiniz?

Yazının icadını....

10 Cevabını çok merak ettiğiniz bir soru...

Nice insan narin özdeki hakikati nasıl merak etmez?

11 Kederlendiğinizde yaptığınız şey?

Umut etmek, dua etmek, itimat etmek.

12 Hayatta rafa kaldırdıklarınız?

Fazla kaygı, fazla neşe, fazla insan.

13 Ruhunuzda iz bırakan biri?

Eşim, ruhumun şifası... O iz eşsiz bir sevdaya ulaştı.

14 En sevmediğiniz özelliğiniz?

Aşırı titizliğim, özellikle yazarken...

15 Ruhunuz nereli?

Bahçemizde leylaklarla gülhatmiller arasındaki sedirde beştaş oynuyorum. Babamın el radyosunda türkülerden biri başlayıp biri bitiyor. Annem enfes haşhaşlı ekmekler pişirmiş. Arkadaşlarım oyun için toplanıyor. Aralarına neşeyle karışıp gidiyorum.

16 Gözünüzü kapattığınızda duyduğunuz/duymak istediğiniz o ses?

Çocuklarımın anne deyişi... Daha manalı çok az şey biliyorum.

17 Geçerken gördükleriniz...

Ötesi; hayaller, rüyalar, renkler, kanatlar...

18 Bir notunuz var mı?

Zaman dar.

ĐİVAN ŞİİRİNİN TÖZÜ

CANAN OLPAK KOÇ

Felsefi konulu metinlerde karşımıza sıklıkla çıkan bir terim vardır: Töz. Sözlükte asıl, cevher, kök gibi anlamlara geliyor. Felsefedeyse evrenin oluşumunu anlamaya çalışanların temel öge kabul ettikleri hareket noktası gibi bir anlam içeriyor. Yine aynı metinlerden aşına olduğumuz bir diğer kavramsa form. Form, tözün yani ana unsurun daha sonra kazandığı başka anlamlar şeklinde anlaşılabilir. İşi biraz edebiyata döküp anlamlandırmaya çalışırsak töz varlığın kendisidir; sanatsa o varlığa benzetme, duygulanımlar, deneyimler gibi çeşitli kalıpların eklendiği formdur.

Klasik felsefe maddeyi dört temel unsura indirir: Ateş, toprak, su ve hava. İleri sürülen, geliştirilen birçok felsefi görüş anasır-ı erbaa denilen bu unsurlara dayandırılır. Mesela zamanın geçiciliğinin etkisiyle her şeyin sürekli değişken olduğu düşüncesi aynı ırmakta iki kez yıkanılmayacağı örneğiyle verilirken aslında, felsefi bir görüşün temeline dört unsurdan su yerleştirilir.

Dünyaya dair her şeyde olduğu gibi varlığın anlaşılması için çaba sarf eden klasik felsefe de divan şairlerinin beslendiği kaynaklar arasındadır. Ondandır ki anasır-ı erbaa yani dört unsur, divan şiirinde çeşitli mazmunlar olarak okurun karşısına çıkar. Elbette unsurlar artık töz anlamında uzaklaşıp birer forma dönüşmüştür. Zaten sanatı

anamlı kılan da şairin öznel tercihi değil midir? Birçok divan şairi anasır-ı erbaa düşüncesine öyle bağlıdır ki dört unsurun tamamının bir arada kullanıldığı beyit örnekleri bile yazmışlardır. Hangi şairler olduğunun cevabı yeni meraklı kulaklar çıkarır umuduyla bu yazıda, diğer yazılardan farklı olarak tek bir şairden –on altıncı yüzyıl şiirinin önemli temsilcisi Hayalî’den- hareketle divan şiirindeki anasır-ı erbaa örneklerine bakılacaktır.

Hayalî, birçok beytinde su anlamına gelen âb, Türkçeye de aynı anlamla geçen havâ, toprak anlamına gelen hâk ve -ateş anlamındaki nâr başta olmak üzere- çeşitli çağrışımlarla ateş unsurlarından yararlanır. Bunlardan âb ile ateş arasında tezat, havâ ile âb arasında tenasüp ilgileri kurar.

Sinemde eşk-i âhım berg-i gam etdi hâsıl
Âb u havâ olunca bir hâkden ne bitmez

Şair “Göğsümde ahımın gözyaşı, gam yaprağı yetiştirdi.” diyor. Hemen peşinden de su ve hava bulunca toprakta her şeyin yetişeceğini ekleyip göğüste ahın gözyaşıyla sulandığında gam yaprağının yetişmesinin doğal olduğunu söylüyor. Burada su, hava ve toprak doğrudan geçiyor. Ateşi çağrıştıran kavramsa ah oluyor. Divan şairlerinin ortak kabulüne göre ahla ateş arasında ilgi vardır; mesela

âşık ah çektiğinde dünyayı ateşe verebileceğine inanır, çekilen ahlar yüzünden gökyüzünün dumanla kaplanacağını iddia eder. Hatta sözcüğün Arapça yazılışında ilk harf olan elifin üzerine konulan uzatma işareti de ateşin dumanı kabul edilirken yazı ile resmin ilgisi pekişir. Bu sebeple de ah sıklıkla dūd-ı âh şeklinde kullanılır. Bir başka beytinde Hayalî yine dört unsuru bir arada kullanır:

Gül yanar nâra urur âb serin senglere
Başına hâk saçar bâd elinden feleğin

Beyte göre gül ateşe yanınca su başını taşlara vurmuş; rüzgâr da feleğin elinden gülün başına toprak saçmıştır. Ortada fiziksel bir yanma durumunun olmadığı muhakkak. Dikkat edilirse “nârda yanar” demiyor şair; “nâra yanar” diyor. Şair hüsn-i ta’lil sanatına başvuruyor ve gülün ateş kırmızılığıyla açmasının gerisinde birtakım güzel anlamlar buluyor. Buna göre, akışkan bir madde olan suyun kendi güzergâhında yer alan taşlar arasında akmasının sebebi gülün ateşe yanmasıdır. Yine estikçe tozu toprağı savuran rüzgârın doğal özelliği de şairin güzel sebebe dayandırma gayretinden nasibini almıştır.

Şair;

Böyle eyler âdemi âb ü havâ-yi kûy-ı aşk
Her nefesde dem-be-dem ah et gönül ağla gözüm

beytinde “Her nefeste daima ah et gönöl, gözüüm sen de ağla; aşk mahallesinin hava ve suyu insanı böyle eder.” derken dört unsurdan su ve havayı doğrudan, ateşiyse yine ah çağrışımıyla bir arada kullanıyor. Beyitte ilk bakışta toprak unsurunun eksik kaldığı sanılabilir. Biraz dikkatli bakıldığında iş değişir. Toprağa karşılık gelen o sözcük hemen kendini ele verecektir: Âdem. Âdem’in Arapçada toprak anlamına gelmesi ve insanın topraktan yaratılması ilgileriyle dört unsur da tamamlanmış oluyor. Hayalî şiirlerinde dört unsurun aynı beyitte geçtiği bir diğer örnek ise şudur:

Âb-ı tîğın edeli ehl-i havâ olanı hâk
Havfdan kendisine taşı hisâr eyledi nâr

Şair “Kılıcının suyu hava ehli olanları toprak edeli, ateş korkudan kendisine taşı hisar etti.” diyor. Devrin padişahı Kanuni Sultan Süleyman’ı övmek amacıyla yazılmış kasidede geçen bu beyitte dört unsurun bir arada kullanılması, padişahın niteliklerinin yüceltilmesi bakımından çok güzel bir örnektir. Şair sözü âdetâ, Sultan Süleyman’ın iradesinin felsefece varlığın dört temel unsuru kabul edilen su, hava, toprak ve ateşi bile kapsadığını söylemeye getiriyor. Şairimiz şu beyitteyse dört unsurdan havayı dolaylı, diğerlerini doğrudan zikrediyor:

Pervâne olup şem-i ruhun can dolanırdı
Gördükde melek Âdemi âb ü gil içinde

Beyitte geçen âb ü gül, su ve topraktan yaratılmış yeryüzüne karşılık gelir. Âdem de çamurdan yaratılmış insandır. Burada sevgilinin yüzü yani mum ateşi karşılıyor. Canla nefes arasındaki bağlantıdan hareketle de canla hava arasında ilgi kurulduğu yorumuna ulaşmak mümkün. Tabii sevgilinin yüzünün cennet kabul edilmesi sevgilerin en zarifi.

Hayalî;

Bâd-ı semûmdur suyu hûnâbe-i ciger
Meyl etme gam diyârının âb-ı havâsına

beytinde “Gam diyarının havasının suyuna ilgi gösterme zira ciğerin kanlı suyunun suyu ateşin yelidir.” diyerek hava, su ve ateş unsurlarını yine üçlü olarak okuruna hatırlatıyor. Beyitte geçen semum, temas ettiği şeyi yakan sıcak rüzgâr anlamına gelir ve cehennem azabı türlerindenendir; Kur’an’da da iki farklı ayette geçer. Günümüzde kullandığımız sam yeli de bu sözcükten türetilmiştir. Burada da ilk bakışta topraktan söz edilmiş gibi görünüyor. Fakat ülke ve memleket anlamlarına karşılık gelen diyar sözcüğü aslında toprak unsurunu temsil eder. Sonuçta ülke ve memleket vatan demektir, vatan da uğruna ölümün dahi göze alındığı sınırlı, belirli bir toprak parçasıdır. Şair aynı kavramları şu beyitte de kullanır:

Cânlar verir serâb ile bâd-ı semûma
Kays
Mihnet diyârının sever âb u havâsını

Beyte göre Kays yani Mecnun, minnet diyarının hava ve suyunu sevdiğinden gördüğü serapla semum yeline canını vermektedir. Burada mihnet diyarıyla çölün ve çöl toprağının kastedildiği sonucuna ulaşabiliriz. Hayalî;

“Yarım havâyı su gibi ben ana mâyilin
Ol âteşi-mîzâc durur ben de hâkiyem

beytinde de hava, su, ateş ve toprak birlikteliğinde kalemini kullanarak, havanın suya meyli gibi kendisinin sevgiliye meylettiğini söylüyor. Buna göre o ateş mizaçlıdır, kendisiyse toprak. Bunun sadece Hayalî’ye ait bir şair kabulünden ibaret olmadığını da belirtmek gerek. Eskilerin kabulüne göre ateş dişil, topraksa erildir.

Hayalî’ye ait beyit örneklerinden hareketle görüyoruz ki divan şairleri, Eski Yunan felsefecilerinin ortaya attıkları anasır-ı erbaa fikrinden etkilenmişler ve şiirlerinde bu kabule atıfta bulunmuşlardır. Tabii modern felsefeyle birlikte tözü dört temel unsura dayandırmak eğiliminden vazgeçilecektir. Tıpkı geleneğe dayanan ve sınırları büyük oranda ortak kabullerle sınırlandırılmış divan şiiri dünyasının yerini daha bireysel ve öznel buluşlara alan açan yenilikçi şiire bırakması gibi.

KENDİME BİR KİTAP YAPTIM TEK NÜSHASI BENDE VAR

Eskilerden sevdiğiniz bir yazarın bir gazetede tefrika edilmiş ve kitaplaşmamış romanını merak ettiniz, Millî Kütüphaneden gazete nüshalarını tarayıp sayfaların fotokopisini aldınız, o fotokopileri ciltletip “fotokopi baskı” bir kitap elde ettiniz, bu kitabın tek baskısı tabii olarak sizde olacaktır. Fakir, sahafların birinden iki cilt, daktilo sayfalarından ciltlenmiş, yazarı belli olmayan, hiçbir yerde kaydına rastlanmayan, konusu Hititler olan bir roman bulmuş, partilik kitap fiyatına satın alarak kütüphanesinin yolunu tutmuştur ki hayatında rastladığı ilginç kitaplardan biridir. Tek nüshadır. Bir arkadaşım vardı. Nişanlısı için yazdığı romanı tek nüsha bilgisayarda dizmiş, tasarımını yaptırmış, doğum günü hediyesi olarak vermişti. Olur mu böyle şeyler demeyin, adını vermeyeyim, şimdilerde o arkadaşım kendi çağında ünlü yönetmenlerden biridir. Vaktiyle çalıştığım kurumun yayınlaması için getirilen sempozyum bildirilerinden oluşan yahut çevrim yazı olan, kitap formatında “demo” olarak ciltlenmiş kitapların bazıları hâlâ yayınlanmamıştır ve tek nüsha olarak bulundukları yerden fakiri mağrur ve müstehzi bakışlarla süzmektedirler. Yahya Kemal Bey’in şiirleri ölümünden sonra *Kendi Gök Kubbemiz* yayımlanana kadar şairin muhiplerinin birer “Yahya Kemal Defteri” vardı; şairin şiirlerini bu deftere kaydederler, yeni söylediği

mısraı da kaydederler, tamamladığı şiirini sevinçle karşılayarak ezberleyip tamamlanmamış hâlini tashih ederek defteri de hafızalarına ve tabii ki şairin hafızasına uydururlar, bu defteri kütüphanelerinin mutena yerlerinde muhafaza ederlerdi. Bu defterlerin her birine, içlerinde şairin şiirleri aynı olsa bile, “tek nüsha yazma” kitap niyetiyle baksak yeridir. O defterlerden birini vaktiyle bir sahafta görmüş, adamcağız orta hâlli bir otomobil parası istediği için alamamışızdır. Defter demişken, yine sahaflarda, sevdiği yazarların köşe yazılarını kesip kupürleri defter sayfalarına yapıştıran bir nice takipçinin el yapımı defter-kitap-gazete karışımı “eserleriyle” tanışmış, yazıları gündelik bulduğum için bu defterlere meyletmemişimdir. Sezai Bey’in “Mona Rosa”sının dergide yayımlanması ile kitaplaşması arasında yarım yüzyıl vardır. Okuyucu sabredememiş, “Mona Rosa”yı dizerek sınırlı sayıda bastırmıştır. Bunlardan üç farklı ebatla olanı görmüşümdür. Bir tanesinin kapağı tasarım şaheseridir. Birkaç kitabı çıkan, kitaplaşacak hayli dosyası bulunan, dosyaları vasatın altında olan bir yazar arkadaşım basılmayan eserlerini tek nüsha kitap hâlinde dizmiş, tasarlamış, ciltletmiş, basılı kitaplarının yanına dizmiştir. Biyografisinde söz edilmese de söz edileceği günlerin çabuk gelmesi niyetiyle yapmış olabilir. Fransızcadan pek çok çeviri eseri yayınevlerinde kaybolan Cemil

Meriç’in bu çevirilerinden biri elinize geçse, önce heyecanla okur, sonra onu kitap formuna getirir, ciltler, kütüphanenizin başköşesine koyar, Cemil Meriç’in hiç yayımlanmamış bir kitabını buldum diye övünür, yayınevlerinin peşinize düşmesine aldırmadan, tek nüsha kitabın sadece sizde bulunmasının hazzını yaşar, bilumum kitap kurtlarını kışkandırmaktan büyük keyif alırsınız. Dijital baskı yöntemlerinin gelişmesiyle artık eli her kalem tutan kişi kendi kitabını tek nüsha bastırıp kitabının tek nüsha da olsa basılması deneyimini yaşayabilir. Tek okuyucusu kendisi olsa da kitap kitaptır. Yarım asır sonra bir sahaftan, bir ikinci el kitapçının internet sitesinden dünyanın parasını ödeyerek alabilir, koleksiyonunuza dâhil edebilirsiniz. Tek nüsha kitap mühimdir, nadirdir, unique’tir; basma/yapma gerekçeleri farklı olabilir ancak bu değere dâhil değildir, bizatihi tek nüsha olmasından kaynaklanan bir ayrıcalığı vardır. Kütüphanesinde tek nüsha kitap bulunmayan kitap kurtları, kitap kurdu olduklarını düşünmesinler bile...

GESUR ŞEHZADE VE YEDİ BAŞIN GÖLGESİ

ZEYNEP ONAR

Zamanın tozuna karışmış uzak diyarlarda, adaletle hükmeden bir padişah yaşarmış. Doğanın her rengini her nefesini severmiş; fakat incir ağacına ayrı bir hayranlığı varmış. Çünkü o, incirin gövdesinde sabrı, yaprağında sırları, meyvesinde ise hayatı bulurmuş.

İncire hayranlığı sadece lafta değilmiş padişahın, has bahçesinin ortasında, yaz ayları gelince dalları bal gibi incirlerle dolup taşan bir incir ağacı varmış. Meyve verirmiş vermesine ama ne padişah o incirlerden yiyebilirmiş ne de bir başkası. Tadına bakmak şöyle dursun, kimse elini dahi uzatamazmış. Çünkü her yıl incirler olgunlaştığında ağacın dibinde yedi başlı bir dev belirirmiş. Dev, incirleri üçer beşer yer; artanlarını da heybesine doldurup sırta kadem basarmış. Padişah bu duruma öylesine içerenirmiş ki “Bunca asker beslerim de bir ağacı koruyamam, bu nasıl iştir böyle!” diye haykırır, öfkesinden sarayın taş duvarlarını yumruklarmış.

Mevsimler böyle gelip geçiyor, padişahın çaresizliği de artıyormuş. Derken yine incirin olgunlaştığı günlerin birinde, en büyük oğlu gece bahçeye inip devle savaşmaya karar vermiş.

Gecenin karanlığı öyle derinmiş ki yaprakların hışırtısı kalbinin atışına karışıyormuş. Birden yer sarsılmış, gölgeler uzamış, toprağın altından boğuk bir homurtu yükselmiş. Yedi başlı dev, sislerin arasından ağır adımlarla çıkıp ağacın altına varmış. Ama şehzade, devin heybetini görünce öyle korkmuş ki değil okunu atmak elini bile kıpırdatamamış. Devin incirleri yiyişini çaresizlikle izlemiş.

Ertesi yıl yine yaz gelmiş, incir ağacı bir kez daha meyveye durmuş. Padişahın ortanca oğlu, ağabeyinin başarısızlığını duyunca “Bu kez ben denerim, devden korkacak değilim ya!” demiş.

Gece olduğunda eline yayını almış bahçenin yolunu tutmuş. Ay ışığı incirlerin üzerinde gümüş gibi parlıyor rüzgâr yaprakların arasında fısıltılar taşıyormuş. Derken yer bir kez daha

titremiş, toz bulutunun içinden devin yedi başı birer birer belirmiş. Ortanca oğul önce bir adım geri çekilmiş ama hemen ardından cesaretini toplamak istemiş. Ne var ki devin bir başı ona baktığında yüreği buz kesmiş. Eli titremiş, yayı elinden düşmüş; kardeşi de tıpkı ağabeyi gibi, devin incirleri birer birer yiyişini sessizce izlemekle yetinmiş.

Ertesi yıl geldiğinde küçük şehzade günün doğuşuyla birlikte kendi kendine, “Zamanıdır! Yiğitlik kimde, erlik kimde, bugün belli olacak.” demiş ve babasının huzuruna çıkmış, saygıyla eğilerek “İzin ver baba, gideyim, bu defa incirleri devden ben koruyayım.” diye dileğini arz etmiş. Padişah, “İki ağabeyin devin karşısında duramadı, sen mi alt edeceksin o azmanı?” diyerek oğlunu vazgeçirmeye çalışmış. Lakin küçük şehzade sözünü sakınmamış; yüreğindeki inançla babasını ikna etmiş, onun hayır duasını almış. O gece has bahçenin serinliğine saklanmış, incir ağacının gölgesine pusu kurmuş. Gece devin geldiği anda küçük şehzade zehirli okunu okşamış ve “Ya Hak!” diye haykırarak okunu devin başına göndermiş. Dev yara alıp kaçmış. Sabah şehzade dalından bir kucak dolusu incir toplayıp padişahın huzuruna getirmiş. Padişahın yüzü gülmüş, gönlü rahatlamış.

Küçük şehzade bununla yetinmemiş, babasına “İzin verin baba, seneye aynı sıkıntıları yaşamamak için bu dev ortadan kaldırayım.” demiş. Ağabeyleri de kardeşlerini desteklemiş. Ertesi sabah izleri takip edip ormanın derinliklerine varmışlar. En sonunda bir kuyunun başına gelmişler, kuyunun ağzı kocaman bir değirmen taşıyla örtülüymüş. Büyük ile ortanca şehzade ne kadar uğraşsa da taşı kıpırdatamamış; küçük şehzade ise gözlerini kapayıp bir “Ya Hak!” nidası ile taşı tek hamlede yerinden kaldırıp bir kenara atmış. Beline de bir halat bağlayıp cesaretle inmiş kuyuya. İnmiş inmesine ama birden halat kopmuş. Küçük şehzade yedi kat yerin altına düşmesin mi! Ağabeyleri ne yapsalar çıkaramamış kuyudan küçük şehzadeyi. Çaresizce saraya dönüp yardım istemek zorunda kalmışlar.

Şehzade çaresizce kuyuda dolaşmaya başlamış. Ve gördüğü anda dev ortadan kaldırmış. O sırada yaşlı, bilge bir kadın çıkagelmiş. “Buradan seni yalnızca Anka Kuşu çıkarabilir.” demiş. Şehzade ona güvenip kuşun yuvasına gitmiş. Kuş yavrularını korurken yavrulara kara bir yılan saldırmış. Şehzade “Ya Hak!” diyerek okunu fırlatmış ve yılanı öldürmüştü. Kuş ona “Böyle yiğit zor bulunur, dile benden ne dersen.” demiş.

Şehzade, “Beni bu yerin yedi kat dibinden çıkar.” deyince kuş “Yol uzun ve zorlu, yol azığı olarak kırk tulum süt ve kırk koyun eti getir.” demiş. Şehzade bunları toplayıp kuşla yolculuğa çıkmış. Kuş gak dediğinde et yemişler, guk dediğinde süt içmişler. Geceler gündüzler geçmiş, sonunda kuyunun başına varmışlar. Ağabeyleriyle kavuşan şehzade saraya dönmüş. Padişahın gönlü sevinçle dolmuş, incir ağacı da artık koruma altındaymış.

Dileği olanlara daima umut varmış, yürekten cesaret edenler zorlukları aşarmış.

BİR YAZI BİR İZİ

“Önemli olan tüy kadar değil kuş kadar hafif olmaktır.”

Paul Valery, *İmge ve Sanrı* kitabından.

**"Yazdığınız tür,
aynı zamanda
düşünme
biçiminiz hâline
geliyor."**

FEYZA KARTOPU

Kendisine "Neden Yazıyorsunuz?", sorusu sorulduğunda "Bir ağırlıktan kurtulma arzusu. Bir büyüklüğe sahip olma. ... En basitinden, okunma arzusu. Bugün artık yaşamak ile yazmak arasında bir ayrım yapamıyorum." şeklinde cevap verir Necip Mahfuz. Ben bu soruyu size sorsam, Feyza Kartopu neden yazıyor? Yaşamak ve yazmak bir yerden sonra aynı çizgide kesişiyor mu sizce de?

Yaşamın kendisinin diğer her şeyden üstün olduğunu düşünsem de yazmakla yaşamak arasındaki çizginin bir zaman sonra kendi yaşamımda da birbirine geçtiğinden, geçirgenliğinden söz edebilirim pekâlâ. Yazarak direnmek, yazarak anlamlandırmak, kendi sesimi başka seslere eklemlmek ve elbette bu zamana dek söylenenleri bir kez de kendi sesimle söyleyebilmek için... Tüm bunların yanında, insanın iz bırakma isteği de bu yaratımların nihai sebeplerinden biri. Kendinden

SÖYLEŞİ
SÜMEYYE ÖZGEN

nceki belli belirsiz izlerin üzeri-
ne bir kez de kendi izini, kendi
parmak ularımla kazımak için...
Şimdi burada, izlerden söz
ediyorken “palimpsest” kavramı
geldi birdenbire aklıma. Başlan-
gıta yazılmış olanın üzerine yeni
bir metin yazılarak kullanılan,
genellikle Antik ya da Orta ağ’a
ait el yazmalarına verilen isimdir
palimpsest. Ancak bu el yazma-
larına ve bu silinip yeniden yeni-
den kullanıma amaya, bugünün
şartlarıyla bakmamak gerekir;
hayvan derisi üzerine yazılan bu
yazılar hem dayanıklıdır hem de
zerindeki yazıları çeşitli yöntem-
ler kullanarak silmek mümkündür.
Var olanın üzerine yazılan yeni
yazıya dikkatle bakıldığında,
hemen gerisinde, belli belirsiz
nceki yazıların izleri seçilir. İz
stne iz. Yazmak ve yaşıamak da
böyle. Silinmeye yüz tutmuş yahut
ne yapsak silinmeyecek; bazen
belli belirsiz bazense güçlü şekil-
de varlığını sürdürecek sayfadaki
bu izlere kendi izlerimizi ekliyo-
ruz. Yazarken de yaşıarken de...

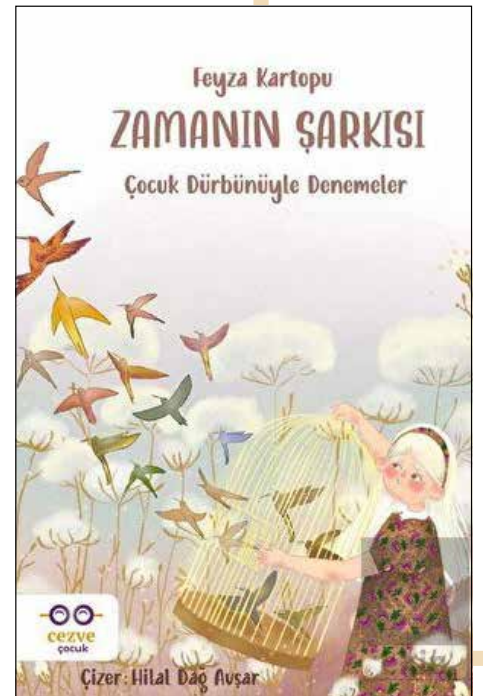
**Bir syleşinizde “...ze inmek
yaralandığın, mahzun oldu-
ğun, halının altına sprdüğn
pek çok şeyi fark edilir kılıyor
ve zannediyorum bir şeyler
böyle başlıyor. Fark edişle.”
diyor ve başkalarını eleştiri-
meyecek denli bakışlarını
kendine, kendi içine çevirmek-
ten bahsediyorsunuz. Feyza
Kartopu’nun ze indiğinde
fark ettiğiy ve başkalarına du-
yurmak istediğiy o şey neydi?**

Dnn ve bugünün fark edişle-
ri tıpkı zaman gibi; değiyiyor.
Soruyu ve ona verdiğim yanıtı
şimdilerde anımsamak gşle de
bu bana birdenbire, tuval zerin-
de eskiyen yağlı boyanın zamanla

saydamlaşması hadisesini hatırlattı. “İşte o zaman,” der Lillian Hellman, “bazı resimlerin ilk, özgün çizgilerini seçebilirsiniz; bir kadın giysilerinden bir ağaç belirir, bir ocuk bir kpeğey bırakır yerini; koca bir gemi artık açık bir denizde değildir.” Zamanın elinin değdiğiy bir resmin ilk hlinden giderek uzaklaşp başka bir şeye dönüşmesi gibi insana da zamanın eli değdikçe özde, yani kendinde fark ettiğiy şeyler değiyiyor. Ancak değiyen ne olursa olsun resmin, yani hikâyenin bütününe dair tahminde bulunmak zor değil; çünkü gemi oradadır ve şimdi ortalarda görülmeyen denizin varlığını bir biçimde hissedilir kılar. Özde var olanlar her ne kadar hissedilir olsa da her gün yeni sularla yıkandığımdan var olan, yerini yine de başka şeylere bırakıyor. Bir devinim bu. Başkalarına duyurmak istediğimse hiçbir şey yok; aksine kendi kendime de usulca söylüyorum her şeyi. Tanımların, büyük büyük lafların, anlamlandırmaların, olumsuz duyguların üzerinde durup onları kprtmenin, “bu böyledir” lerin, tespitlerin, söylevlerin filan çok uzağında yım. Bir fark edişten söz edeceksek, şimdilerde bu.

ocuk ruhu, sıradan görülen şeylere karşı bile daima şaşırmayı, insanın yeryüzüne ve yenilenen her yeni güneye karşı henüz kaybetmediğiy ölümsüz merakını temsil ediyor biraz da. ocuk edebiyatı yazarlığının da bu çocuksu ruhla ve lmeyen merakla ilgili bir yönü var mı? Peki, ocuklarla ve içimizdeki bizi hiç terk etmeyen o çocukla iletişimde ocuk kitaplarının önemi sizce nedir?

Çocuklar her şeyi yeniden anlamlandırmaya, nesneler ve kavramlar üzerinde tekrar tekrar düşünmeye, bitimsiz bir hayret ve merakın neticesinde sorular sormaya konumlanmış bir zihin yapısına sahipler. Buradan bakıldığında, deneyim yönünden eksik ancak kalıplarla ve yargılarla henüz kirletilmemiş bir başlangıç noktasında duruyorlar. Yetişkinlikse bunun oldukça uzağında; pek çok şeyin knhneye vkıf olmuş, sorular sormayı bırakmış, merak duygusunu yitirmiş ve hemen her şeyi kabule yakın bir yerde durmaktadır. Bu farklılıklar çocuklar için yazmanın önündeki belki de en katı realite. Yetişkinlerin ocuga has esnekliğey sahip olabilmesi için sorular sorup o bitimsiz merakın peşinden gittiğiy zamanları yeniden hatırlaması gerekiyor. Üstelik bu bir anda olacak bir şey de değil; uzun zamandır kullanmadığınız kaslarınızı çalıştırmak gibi bir şey bu; dolayısıyla emek istiyor. Bambaşka bir jenerasyon ve bambaşka bir ocukluğın içinde

üreten yazarların gelişmekte ve hızla değişmekte olan çocuğu anlayabilme gayreti, bu işin bir diğer hassas noktası. Eğer çocuk ve çocukluk kavramı üzerinde düşünme pratikleri geliştirmeyi bırakırsak metinlerimizin, günümüz çocuklarını yakalayabilmesi mümkün değil. Sorunun ikinci kısmı için de birkaç cümle kurmak isterim: Bizler yazarken artık uzağında olduğumuz çocuklukla bir ilişki kurmuş oluyoruz. Her şeyden önce bir köprü görevi görüyor çocuk yazını. Bugünün okurlarınınsa kişilik inşasında, esnek düşünebilmelerinde ve çeperlerini genişletebilmelerinde birincil vazifeyi üstleniyor kitaplar. İki taraflı, güçlü bir köprü.

Hem bir anne hem bir editör hem de bir yazar olarak size şöyle bir soru yöneltmek istiyorum: Çok uzun zamandır çocuklar için yazıyorsunuz. Çocuklar için bir şeyler üretmek, onlara dair çalışmak Feyza Kartopu'nun kişisel masalına

ne kattı? Çocuk kitapları kalem almanızın yetişkinliğiniz üzerindeki izleri neler?

Her şeye oyun ve düş penceresinden bakan çocuk için kitap nedir? Hoşça vakit geçirmesini sağlayacak, oyun ihtiyacını giderecek sağlıklı bir materyal. Çocuk edebiyata da hayata da ilişkilere de ilişkilerin içerisindeki sorunlara da bu açıdan bakar. Yazarların da penceresi buraya açılmalı bu yüzden. *Piano Piano Bacaksız* filminde unutamadığım bir sahne var: Öfkeli baba evin kadınına kızar ve salonun ortasında duran döşeği kızgınlığına yenik düşüp parçalamaya başlar. Döşeğin içerisindeki pamuklar salonun ortasına dağıldıkça da etraf beyaz bir örtüyle kaplanır; tıpkı yapay bir kar yağışıdır sahnelenmekte olan. Peki, çocuk ne yapmaktadır o sıra? Babasının öfkesine dikkati yöneltmek yerine -ki bu bir çeşit kaçıştır da- odanın ortasına dağılan beyaz yumakların tadını çıkarır, alıp havaya saçmayı sürdürür.

Çocukların hemen her şeyi oyun için fırsata çevirme eğilimleri beni her defasında çok etkiliyor. Örnekleri çoğaltmak mümkün: Gazze'de, savaşın ve kıyımın ortasında, bombalanan binalardan kalan yıkıntıdan aşağı buldukları tekerlekleri sürükleyen, dipdiri gülümseyen, kendi alanlarını yaratan çocuklar mesela... bunların bir yetişkine söylediği çok fazla şey var. Sonra mizah ve hemen peşinden gelen ironi... bunlar çocuk yazınıyla, çocuklukla bir ve bütün. Yaşam; oyunda, mizahta yani kendi çeperinde vuruyor çocuklar için... çocukların ve çocukluğun tedrisatından geçerken de bunlar yetişkinin hesabına kazanım olarak ekleniyor. Ancak en mühimi çocuklar için yazarken okumuşluğu, bilirliği bir kenara bırakarak bilgisizce ve en çok da deneyimsizce yazabilmek sanırım. Bu benim de en çok zorlandığım ve üzerinde çalıştığım bir konu. Aksi hâlde çocuk kitabına çok benzeyen bir bulamaç çıkıyor ortaya. Çocuk yazını içerisinde çıkan kitaplar eğer daha ilk anda çocuk kitabı kokuyorsa, o şeye çok benziyorsa, uzaklaşıyorum oradan.

Dünya hızla değişirken çocukluğun tanımı, çocukların alışkanlıkları ve yaşam alanları da hızla değişiyor. Şehirde özgürce dolaşamıyor hatta sokağa bile çıkamıyor çocuklar artık. Feyza Hanım, değişen, dönüşen ve çoğunlukla ruhsuz evler, şehirler ve dahası ruhsuz hayatlar pompalayan bu çağda sizce "Başka Bir Dünya" mümkün mü?

Başka Bir Dünya'yı yazarken çıkış noktam buydu; başka bir dünya fertlerin değişimiyle mümkündür,

“

İz üstüne iz. Yazmak ve yaşamak da böyle.

toplumsal aydınlanma ancak bireyin aydınlanmasıyla meydana gelebilir. Değişim, böyle başlar. Yaşla birlikte artık etki alanınızın zannettiğiniz kadar olmadığını görüyorsunuz. Kaba duyarlılıkla bir yere varılmayacağını da... Büyük bir çarkın dişlilerinden birisiniz yalnızca, etki alanınız da o kadar. Ama yine de herkesin kendi yapıp ettiklerinden mesul olduğu düşüncesi beni çok rahatlatıyor. Çocuklarda ferdi farkındalığı uyandıracak her gayreti de önemsiyorum bu yüzden. Bahsettiğim şeyin nostaljik bir "başka dünya özlemi" olmadığını söylememe lüzum var mı? İçinde bulunduğumuz çağın imkânlarıyla, koşulları ve dünyamızı iyileştirme arzusu; varmaya çalıştığım yer burası.

Mutlaka her dönemde olumsuzluklar mevcuttu ama modern dünyada çocuklar ailelerin parçalandığı, savaşın, mülteciliğin, soykırımların bolca yaşandığı ve bunların dijital ortamlarda açıkça gözler önüne serildiği bir hayata doğuyorlar. Ancak çocuk edebiyatı birçok kişi tarafından, savaşlardan, çatışmalardan ve olumsuz şeylerden izole edilmesi gereken bir alan gibi görülüyor, bu tür olumsuz içeriklerin çocuk kitaplarında olmaması gerektiği düşüncesine sahip pedagoglar ve ebeveynler büyük bir kesimi oluşturuyor. Siz bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz? Çocuk edebiyatı bu olumsuz içeriklerden tamamiyle izole bir alan mı olmalı?

Olumlu/olumsuz ayırt etmeksizin, yaşamın içinde yer alan hemen her şey, çocuk yazınına dâhil

edilebilir, edilmelidir de... Sosyal yaşamın bu kadar merkezinde ve dijital uyaranların göbeğinde bir yerde duran çocuk özne için yalıtılmış, steril bir alan oluşturmak mümkün değildir. Üstelik bu, gerekli ve akla uygun da değil. Çocuklara her şeyden söz edebiliriz, yeter ki bu, çocuğa göre bir bakış açısıyla yapılsın. Savaşın, soykırımın, açlığın, akran zorbalığının, şiddetin ve gözü kara öfkenin kucağına doğan çocuklar için sera alanları oluşturmak ne derece akla yakın, bilemiyorum. Üstelik sanat, bu gibi içeriklerin dışavurumu için de oldukça elverişli alanlar sunarken...

Çocukların öz benliğini oluşturma sürecinde kitapların yeri kuşkusuz çok önemli. Bir anne, editör ve yazar olarak baktığınızda, çocuk edebiyatında dönüşüme en çok ihtiyaç duyulan konu bugün sizce nedir?

Çocuk edebiyatının sağlıklı bir eleştiri geleneğine, titiz bir yayıncılık firtresine ve bir kanona ihtiyacı var. Tanzimat'tan bugüne inşa ettiğimiz çocuk edebiyatı artık iyiden iyiye ivme kazandı. Yayınevlerinin pek çoğu ayrıca çocuk yayıncılığı da yapıyorlar. Sahnede pek çok isim ve pek çok kitap görüyoruz. Bunlar mutlulukla karşıladığımız gelişmeler elbette ancak hemen peşinden sorulması ve üzerinde düşünülmesi gereken şeyler var: Yazarlardan kaçısı birbirini okuyor? Kim çocuk yazınının pratikte ve teorideki gelişmelerini takip ediyor? Yayımlanan ve sayıca yetişilmesi mümkün olmayan kitaplar nasıl bir filtreden geçiyor? Ya da geçiyor mu? Sanat olarak pazarlanan ürünlerin kaçısı gerçekten sanat değeri

taşıyor? Ve en mühimi de tüm bu gelişmelerin üzerinde sağlıklı bir eleştiri geleneği bina edilmesi gerekirken yayımlanan kitaplarla ilgili neden kimse tek kelime etmiyor? Dergilerin köşelerinde yer alan övgünün ve yalınkat tanıtımların dışında bir şeyden söz ediyorum, daha sahici ve sarsıcı bir şeyden... Bunlar olmadığında nicelikle nitelik dengesini sağlıklı bir zemine taşımak nasıl mümkün olabilir? Çocuk edebiyatı özelinden bazı sorulara yanıt aramak gerekirse buralardan başlamak iyi bir ilk adım olabilir.

Dijital dünyada yaşıyor olumuzun bir getirisi olarak hem yetişkinlerde hem de çocuklarda kitap okuma alışkanlıkları değişiyor. Yeni neslin edebiyata yaklaşımı, e-kitaplar, dijital kütüphaneler hakkında neler düşünüyorsunuz, kötü bir gidişat içerisinde miyiz?

Okuma alışkanlıklarının değişmesine, e- kitapların yaygınlaşmasına

olumsuz yaklaşıyorum. Hatta pek çok açıdan avantajlı da denebilir; fiziki olarak yerden tasarruf sağladığı gibi pek çok kitabı yanınızda taşımanıza da olanak sağlıyor. Bunlar yalnızca birer araç, bizi korkutmamalı. “Gençlik nereye gidiyor? Yeni nesil tembel, bencil saygısız ve ilgisiz.” MÖ 2.500 yılına ait bir Sümer Tableti’nde, işte böyle yazıyor. Üç aşağı beş yukarı bütün dönemlerin, böyle serzenişlere ev sahipliği yaptığını öğrendiğimden bu yana “gidişatın vahametini” dair olumsuz yargılar içinde bulunmuyorum. Hikâye bugün de bambaşka şekillerde devam ediyor. Hepsi bu.

Aynı zamanda çok iyi bir okur olduğunuzu bilerek sizce edebiyat çocuklara ne sunar, diye sorsam ve çocuklar için yazmanın en güzel ve en zor taraflarından biraz bahsetmenizi istesem...

Çocuk okurun muhayyilesinin zenginleşmesi, kendi kişisel

tarihine sayılamayacak denli katkı sunmasının yanında, kitaplar aracılığıyla belki de ilk kez kendi dışında başka bir gerçeklikle karşılaşıyorlar. Kendi sınırlarının dışında düşünmeyi deneyimliyorlar ilk kez. Bu yazmanın da okumanın da güzel yanı olarak zikredilebilir. Benim için zor yanı ise sadece çocuklar için yazmak herhâlde... Yazmaya öykü ve deneme yazarak başlayan, ancak çocuk edebiyatına dümen kıran bir yazar olarak pek çok dosyanın tamamlanmayı beklediğini söyleyebilirim. Yetişkin ve çocuk dili arasında geçiş yapmak, farklı alanlarda bambaşka tekniklerle yazmak ve bunu eş zamanlı olarak yürütmek güç bir iş. Çok güç. Çocuklar için yazmanın benim kişisel hikâyemde böyle bir yanı var. Yazarken yazdığınız tür, aynı zamanda düşünme biçiminiz hâline geliyor. Nitekim şiir yazıyorsanız şiirle düşünüyorsunuz; öykü yazıyorsanız düşünceğiniz öykü formuna bürünüyor. Çocuk edebiyatının da kendine

has düşünme biçimleri var. Hatta edebiyatın bu şubesi, içindeki farklı formlarla farklı farklı düşünme biçimleri sunuyor. Resimli kitaplar daha şiire ve iyi bir fikre yakın bir yerde dururken öykü ve roman, günümüz çocuğunu ve dinamik bir anlatı dilini anlamaya ihtiyaç duyan bir yerde duruyor. Tam da burada, türler ve hatta edebiyatlar arası gidip gelen bir yazarsanız eğer, zihin çekmecelerinizi düzenlemekte zorlanabiliyorsunuz.

Son sorum Feyza Kartopu’nun içindeki çocuğa: En sevdiği masal hangisiydi ya da nasıl bir masalın kahramanı olmak isterdi?

Bu soruya bugün, *Malena’nın Aynası*’yla yanıt vereceğim. Muhtemelen başka bir zaman verdiğim yanıt da başka olacak, çünkü yeni sularla yıkanmaya devam edeceğim. Kitaplar ve cevaplar değişecek. Malena, her iyi hikâye gibi bir yolculukla başlıyor. Ancak uzağa değil; yakına, kendine doğru bir yolculuk bu. Kendine doğrulttuğu aynalarda gördüğü şeyse hoşuna gitmez Malena’nın. Güvensiz, kırgın, endişeli, tedirgin ve bu yüzden de zırhlarla kaplıdır içi. Ama yine de bu dağınıklığın ve olumsuz duyguların içinde, yerli yerine koyması gereken güzellikler keşfeder Malena. Ve bir pencere açar. Evdeki sessizliğin, bazen de uğultunun, ağır havanın, bazen de kahkahanın dağılması için akla ilk gelen bir pencere açmaktır. Belki de bu yüzden pencereyi bir başlangıç ve bir ferahlama yeri olarak görürüz. Öyledir de... Bunca sözün üzerine, kalkıp bir pencere açalım o hâlde.

“

İçinde bulunduğumuz çağın imkânlarıyla, koşulları ve dünyamızı iyileştirme arzusu; varmaya çalıştığım yer burası.

MAKUL ŞÜPHELİ DÜŞÜNCELER

SÜMEYRA ÇELİK

Konuşmak öğrenilebilir ama susmak yetenek işidir. Kendini ifade etmeye başlayan, diğerrinin zihnine taşıyor demektir. Ve oradaki iklim muhtemelen tahmin ettiğii gibi olmayacaktır.

Anlatıya göre üzerine zamanın tozları birikmiş günlerde, bir dergâha talebe olmak için mutfakta bir yıl hiç konuşmadan ve hiçbir şey yapmadan öylece durmak gerekirmiş. Suskunluğunu koruyabilen veya susmayı öğrenebilen her şeyi öğrenir şiarıyla hareket eden dergâhın öğrenci kabul şartı böyleymiş. Hikâyenin devamını “susma erdeminin sonsuza kadar kazanmışlar” diye tamamlamak istesek de neticeden haberimiz yok. Yine de herkesi makul bir hisseye davet edelim.

Sözler, sesler ve kelimeler bazen bir bazen de birçok anlam yüklenip kişiyi terk ederler. Ancak her zaman manayı karşıya taşıyamazlar. Hedef zihin, gönül vs. kendi hinterlandında bir karşılaşma yapar. Yani konuşmaya başlayınca muhatabın zihnine hapsolmaya, mahkûm olmaya başlar

insan. Temyize gitme şansı da çoğu zaman bulunmaz. Esasen bu mahkûmiyet iki tarafın da habersiz olduğu bir süreçtir. Konuşan anlaşılacak, dinleyen de anlamak üzere konuşlanır. Burada bir sorun yok gibi gözükebilir. Ama konuşan ve dinleyen anlamdan uzaklaştığı gerçeğini ne yapacağız?

Seslerin, sözlerin, kelimelerin manası onları anlamlarından soyutlar. O yüzden kimse kimseyi anlamaz. İyi ki de anlamaz! Eğer insanoğlu kendisinin anlaşılmasını hedefleyerek yol alıyorsa ki çoğu zaman niyet budur, akıntıya karşı kürek çekiyor demektir. Devamını okumak istemediğiniz fazla karamsar, sert, iddialı ve kötücül gözüken bu cümleler sadece bazı şeyleri görünür hâle getirmek istiyor.

Biraz mercek altı kayıt yaparsak, düşüncenin serüveni şöyledir: Bir duygu veya düşünce kişide bir anlam oluşturur. Bu anlam dünyası, yeni bir duygu veya düşünceye yerleşir. Anlamın duygusu ve düşüncesi diyebileceğimiz bu alt varlıksılar kendilerine yeni ekin verebilecek

toprak arar. Ancak arayış makul zeminin üzerinde, hedeflenen duygu veya düşünceden yoksundur. Çünkü bütün anlamalar, dünyadan geçmiş veya geçecek her insan için özgün ve çeşitlidir. Bazı şeylerin aynısına rastlamak duygusal-düşünsel genetik açılarından mümkün gözükmez. Belki de hiçbir şeyin aynısına rastlanmaz. Dolayısıyla aynı anlamı, aynı duyguyu, aynı düşünceyi yakalamak karanlığa taş atmaya benzer.

Bütün bunlar insanın duygusal ve düşünsel benzersizliği ile alakalı muhteşem hasletlerdir. Duygular öznelidir. Anlam yüklemeler kişiseldir. Bütünüyle aktarımı sağlanamaz. Öyleyse insanoğlunun en kadim kaygılarından olan anlaşılmayı istemek nasıl çelişkiler barındırır? Sözle, sesle, yazıyla, resimle hatta mümkün olan her yolla kendini anlatmayı kafasına koymuş olan insanoğlu bu saplantılı düşünceyi nereden kapmıştır? Cevaplarını bulduğumuzda haber vereceğimiz yukarıdaki soruları meraklısı için buraya bırakıyoruz.

İnsanın bizatihi kendisi anlamdır. Manadır. Bu anlamı keşfetmek ve orada derinleşmek yerine ifşa etme çabası huzursuzluk olarak heybesine dolmaz mı? Evet, bunun da sınırları kafasına takmayan bir soru olduğunun farkındayız.

Anlam ve değer dünyaları birbirine çok yakın insanlarda daha fazla yaşanan anlaşılma beklentisine bakalım. Buradan şu sonuca

varmamız zor olmaz: Anlam kişinin kendi varlığıyla ilgili, anlaşılma ise kişinin varlık tanımıyla alakalıdır. Sayısız bağlantılara sahip anlamları olan insanın benzer özelliklere sahip bir başkasında kendi anlamını bulma isteği samanlıkta bulunamayacak iğne aramaya benzer. Peki, buna rağmen -sonucu çoğunlukla hüsrana olsa da- insan neden anlaşılma ister?

Dünya serüveninde insanın yazgısı onaylanma alışkanlığıdır. Ötekine anlatma kodları, tescil ihtiyacı, taltif meselesi vs. insan için bir nevi kaçış rampasıdır. Çünkü anlamak çetin, zor ve çetrefilli bir süreç iken anlaşılma isteği çabası ve emeksizdir. Anlaşılma talebi cazibesiyle gezer. Kolay olanı seçme konusunda insanın mahareti ortadayken az ötede başka sebep arama seçeneğinin de aktif olduğunu hatırlatalım.

İnsanın bizatihi kendisi anlamdır. Manadır. Bu anlamı keşfetmek ve orada derinleşmek yerine ifşa etme çabası huzursuzluk olarak heybesine dolmaz mı?

Makulde kalan insan için bütün problemler halledilmiş değil tabii. Bu defa da kendini anlama-anlamlandırma gayreti olan insanın yalnızlık kasırgasından nasıl kurtulacağı gündem olur. Yalnızlığın tercihli olanına diyecek sözümüz yoktur. Bir ibadete başlar gibi “niyet ettim kendimi anlamaya” diye başlayan bir adımın uzun yol alacağını kestirmek zor değil. Neredeyse bütün dinî, felsefi veya kültürel öğretiler varlık dünyasının şaheseri olarak insanı sayarken, kişinin kendini atlayıp bir şeylere girişmesi size de beyhude gelmiyor mu? Ancak maruz bırakılmış bir yalnızlık, bütün canlılarda olduğu gibi insanda da yıkıcı etkiler bırakır. Bu aşamada anlamamanın başlangıç noktasına odaklanmanın yerinde olacağı görüşündeyiz.

Öyleyse kişinin kendisini anlamasına örneklem yapalım da yazının pragmatik faydası devreye girsin. Bir yön tayini gerekli evvela. Açımızı nereye odaklayıp görüşümüzü nereden başlatacağız? Ve tekrara düşeceğiz burada. Tekrar, düşölen bir şeydir vurgusuyla. Türkçede düşünce sözcüğü düşmek fiilinden gelir ve kişinin içine düştüğü şeyi anlatır diyerek tekrara düşerek düşüneceğiz.

Düşünceden sanata, kapitalden tüketime, tarihten güncele bütün

odaklar insanı hedef alırken biz de başkasına bakmayacağız tabii. Diğerine yönelen her bir nazar odağını kaybedeceğinden, kendilik bilinci için yine kendine bakmayı salık vereceğiz. Kendini anla, diyeceğiz insana. Daha doğru bir ifade ile kendini anlamaya çalışarak başla. Titizlen bu işe. Telkin yüklü bu cümlelerin sevimsizliğini hesaba katarak burada bitirelim. Dalga-kıran güvenliğine sahip ve nasihat etmeyen genellemelerle ilerleyelim.

Mutlak anlamda diğerini anlamak ve mutlak olarak kendini anlatabilmek insan için aktif bir devre değildir. İnsanın bütün nakışlığının yanına bu durumu da ekleyelim. İndirgemeci bir yaklaşım hedeflemeyen bu savımız, yorulma demektir. Yorma, demektir. Ne kendini ne diğerini. Beklentini makule ayarla demektir. Bu zeminde daha keyifli ilişkiler kurabilirsin müjdesi demektir. Metafizik âlemini dizayn etmede söz sahibisin, demektir. Manevi dünyanı şekillendirmeye alış demektir. İnsana bir şey söyleyince ucunun kişisel gelişime çıkma tehlikesini göze alarak yazıldı bu satırlar. Kişiler elbet gelişir ama bu durum pazarlama konusu değildir. Laftan lafa atlama da gerçekleştiğine göre makul şüpheli sözlerimizi ez cümlede toplayalım: İnsan anlaşılacak için anlatmaz, anlamak için dinlemez olandır.

BİR ŞEHİR

Âşık Paşa, Cacabey, Ahi Evran, Süleyman Türkmani, Gülşehri ve Hacı Bektaş Veli'nin şehri olan -rivayetlere göre Yunus'un da bir süre mukim bulunduğu- Muharrem Ertaş ve Neşet Ertaş merhumların kültürünü sazı ve sözüyle mayaladığı Orta Anadolu'muzun "Şirin Kırşehir"i bir kültürel hazine, zamanın donduğu bir Selçuklu şehri olarak kültür medeniyetimizin kalbi addedebileceğimiz bir şekilde, sadeliğinden menkul ihtişamıyla Anadolu'muzun ortasında renkler yelpazemize bir renk olmaya, binlerce yıllık medeniyetimize bir ses vermeye, cismimize münbit bir nefes üfleme devam etmekte.

BİR BOZLAK

"Bir Yaratmış Allah", ayrı gayrılığa, senlik benliğe bir itiraz çığlığı olan Neşet Ertaş bozlağıdır. "Bir yaratmış Allah tüm insanları / Ayrılık insanın sözünden olur / Ayrı görme gel şu insanoğlunu / Her niyet kişinin özünden olur" Yunus'un zarafetini haiz olmasa da Yunusça bir felsefenin Türkmen gönlünden süzülen başka bir ifadesidir bu sözler. Dışı sert olsa da içi pamuklar gibi sarıp sarmalar dinleyeni. Söylenişindeki sertliğin nedeni sanki kafalara vura vura şu hakikati insanoğluna belletmektir: "İnsan olan insan darıltır mı hiç?"

ÜÇ TAVSİYE SONER OĞUZ

BİR MÜZİK

Orta Asya mirası "bozlak". Bozkır çığlığı. Bozlaklar, yüzyıllardır Anadolu insanının acılarını dile getiren, her dinleyenin kendinden bir parça bulurken bir parçasını da teslim edip göğe ulaştırdığı avazıdır Türk'ün. Türkmenin davası, aşkı, kederi, haykırışı, feryadı diyebileceğimiz ve her şeyden çok "bizim" olan bu tür "Abdal düzeni" denilen bir akordun da adı olmuştur zamanla.

İKİ SIRÇA KÖŞK

FATMA ASİYE ŞENAT

Anne; sevgiye, şefkate doyuran kaynak. Duası, nefesi ile zırh gibi koruyan güç, sesi ile bizi ötelere taşıyan kanat.

Baba, dağ gibi ardımızda durup dağlar aşırın, güven duygusunu iliklerimize kadar işleyen kale.

Her ikisi de hayatla kurduğumuz bağ, varlığa tutunduğumuz kulp. Bazen dalaştığımız bazen kopmamacasına dolaştığımız... Bazen acısı ciğerimize işleyen bazen canımızı en çok acıtan. Bir an hayattayken ölen, bazen ölse de hep bizimle kalan yanımız...

Yaratmanın her türlüşünü bilen Rab-bimizin, ilk insandan sonra yaratma eylemini bir erkekle bir kadın bedeni üzerinden devam ettirmesi, burada ne olursa olsun asla kopmayacak bir bağla hayata bağlanmamız açısından önemli: Ne anne baba çocuğunu reddedebilir ne de evlat ana babasına küsebilir; ne yaparlarsa yapsınlar ne kadar uzağa giderlerse gitsinler aralarındaki bağı koparamazlar. Burada ebeveyn ve evladın varlıkları birbirine öyle sıkı sıkıya bağlanmıştır ki iman paydasında buluşamazlarsa ahirette ancak Allah ayırabilir onları.

Varlığımızın özüne bu ikisinden tevarüs edecek özellik ve melekelerin yerleştirilmesi de kökenimizi anlamak açısından son derece manidardır. Hayata sıfır noktasından katılmamamız, sadece ana babamızdan değil; dedelerden, ninelerden

aktarılan genlerin olumlu-olumsuz izlerini taşıyor olmamız da aileden gelen izlerin derinliğini anlatmaktadır.

“Sevgi neydi?” sorusuna verilen cevabın ete kemiğe bürünmüş hâlidir ebeveyn-evlat ilişkisi. Öncelikle annenin bedeniyle canıyla kanyla verdiği emek, doğumdan sonra da hayatla bağımızı korumamızı sağlar. “Kime en güzel şekilde davranayım?” sorusuna Efendimizin üç kez “Annene.” cevabının (Buhari, Edeb, 2; Müslim, Birr 1) sırrı da tam olarak bu emekte yatar işte. Kur’an’ın çocuk büyürken besleme, altını değiştirme, temizlik vb. herkesin rahatça görebildiği hususlara değil de sadece Allah’la anne arasında kalan hamilelik ve doğumdaki meşakkatlere dikkat çekmesi (Ahkâf, 46/15) zımnen şunu fısıldar yüreğimize: Yaratma vasfının bir parçası hâline getirdiği annenin emeğini ancak Allah bilebilir, hakiki karşılığını da ancak O verebilir. Babanın emeği ise önce anne üzerinden yağar evlada, ilerleyen yıllarda da doğrudan erişir. Lakin bu gayretin önemli bir kısmı evlat tarafından hatırlanmaz bile, çoğu kez kendisi anne ya da baba olunca evlat büyütme, yetiştirme işinin güzelliğinin yanında nasıl bir zorluk taşıdığını anlamaya başlar. “Annem de böyle zorlanmıştı, böyle uyumamıştı, öyle mi? Babam da böyle mi yorulmuştu?” soruları çoğu kez anneliği, babalığı deneyimleyince gencin gündemine gelir.

İşte Kur’an da belki de tam bu sebepten, anne babaya hürmet etmenin anahtarını insanın ilk zamanlarına yerleştirir, ebeveyne ihsan

kilidini bu anahtarla açar. Anne babaya hürmetten bahsederken önce ilk dönemlerin hatırlanmayan emeğini gündeme getirir (Lokmân, 31/14; Ahkâf 46/15). Kulundan vefalı davranmasını ister, anne babayla iletişiminin rengini kök anlamı “güzellik” olan “ihsan”la belirler.

Anne babaya karşı vefakâr davranma, Allah’a saygılı olmanın, O’nun kulu üzerindeki emeğini fark etmenin yoludur aynı zamanda. Dinlerin değişmez ilkelerinden birinin anne babaya hürmet etme olmasını belki de en iyi bu “bileşik vefa” figürü anlatır. İsrâ suresinde mümine düşen sorumlulukları anlatan pasajın açılışının “Rabb’in, sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti.” (İsrâ, 17/23) hükmüyle yapılması, tek başına konunun önemini anlatmaya yeter de artar bile. Allah’a güzel kulluk etmenin en önemli tezahürlerinden biri, anne babaya güzel davranmaktır, özellikle de yaşlılık dönemlerinde. Hepimizin ağzına pelesenk olan “anneye öf denmez” uyarısının kaynağı olan “Onlara öf bile deme!” ayetinde anne babanın artık elden ayaktan düştüğü, hayatlarını kendi başlarına idame ettiremediği sürece dikkat çekilir. Ebeveynin evladın bakımına ihtiyaç duydukları zamanın bu ayetin merkezine yerleştirilmesi, aslında rollerin tamamen değiştiğini de anlatır: Dün bakım veren bugün bakım alan olmuştur, bakım veren de alan. Bir anlamda evlat, ana babasının anası ya da babası hâline gelmiştir. Ebeveyn kalbinin iyice sırcalaştığı bu süreçte evladın sözüne, bakışına, tutumuna fazladan dikkat etmesi zorunludur, haşa, azar

anlamına gelecek bir sözün, hâlin vebali çok ağır olur zira.

Bu kadar ihtimamın yanında bir de yaşlı, muhtaç durumdaki ana babayı rahmetin, şefkatin ana kaynağına havale etmek öğretilir bir sonraki ayet-i kerimede: “Onlara merhametle ve alçak gönüllülükle kol kanat ger. ‘Rabb’im! Onlar nasıl küçüklükte beni şefkatle eğitip yetiştirdilerse şimdi sen de onlara merhamet göster.’ de!”

Ebeveyne dua ederken onların evladın küçüklüğünde verdiği emeklere yapılan gönderme, hatırlanmayan süreci gözleriyle görmüşçesine bir vefayı hatırlatır. “Ama benim annem bana... İyi de babam nasıl biriydi, biliyor musunuz siz?” yollu bütün itirazların ötesindedir bu vefa. Ebeveynlik sorumluluğunun evladından önce Rabb’ine karşı olduğunu fark edemeyen, evlat nimetini çarçur eden ana babaya hesap sorabilecek tek merci, -kriminal durumlar hariç- onu bahşedendir. Hayat döngüsünün getirdiklerini fark eden evlat ise kendi üzerine düşeni yapar, sonucu da Yaradan’ına havale eder (İsrâ 17/25). Zira hayat öğretir ki ne verilirse verilsin gönlü alınamayan evlatlar olduğu gibi, ne yapılırsa yapılsın bir türlü razı olmayan ana babalar da vardır. Bu durumda her şeyi gören her niyeti bilen Allah, herkesin hak ettiğini bir gün gani gani verecektir elbet.

Biz yine o iki sırça gönlün sahibine dönelim. Şefkatle, merhametle yaşlı ana babasını sarıp sarmalayan evlat, sırça köşklerini Rabb’ine ısmarlar, zahiren bâtinen der, durur: “Rabbî-rahmumâ kemâ rabbeyânî sagîrâ!”

ÇİTLEMBİK GÖLGESİ

CEMAL BALİBEY

Tabiatla konuşmayı bilmeyen insan, aslında dilsizdir. Toprakla olan bağımız zayıfladıkça insan olmanın inceliklerinden de uzaklaşırız. Çünkü toprak bize aslımızı hatırlatır. Ağaç, orman, toprak... Kısacası tabiat insanı teskin eder, içinde iyilik duygusu uyandırır. Derinlikli ve sahici bir insan olmanın yolu tabiata duyulan sevgiden geçer. Tabiatı gözlemleyen insan hem eşyayı hem de hayatı daha anlamlı kılar. İnancı ve güzelliğe olan saygısı da artar.

Ağustos ayının ortalığı kavuran, bunaltıcı, sıcak bir günüydü. Rüzgâr esmeyi bırakmış, her yer âdeta alev alev yanıyordu. Fevzipaşa Caddesi'nde yaya geçidinden karşıya geçmek

üzereydim. Merhume edebiyatçı Samiha Ayverdi'nin yarım asır önce caddenin ortasındaki refüje diktirdiği sıralı dişbudak ve çınarların arasından göğe doğru heybetle yükselen bir ağaç dikkatimi çekti. Kökleri sanki toprağın kalbine uzanmış, gövdesiyle gökyüzüne meydan okurcasına dimdik duruyordu. Düzgün gövdesi, serpilmiş dalları ve gür yapraklarıyla daracık bir alanda kök salmayı başarmış bir itlembikti bu.

Baktım ki bir İSPARK görevlisi, ağustos güneşinin yakıcı öfkesinden kaçıp kendini bu ağacın serin gölgesine atmış. Taburesini altına çekmiş, sırtını kalın gövdeye yaslamış, park eden araçları oradan sakın sakın takip ediyordu. Güneşin altında

kavrulmak yerine ağacın gölgesine sığınması hoşuma gitti, farkında olmadan gülümsedim. Böylesine bunaltıcı bir havada serinliğin kıymetini bilen biriyle karşılaşmak insana iyi geliyor.

Bir an durup ağaca baktım. Binaların arasından başını dimdik kaldırmış, küçücük bir toprak parçasında âdeta "Burası benim!" dercesine hükümlanlık kurmuştu. Güneş sızdırmayan sık yapraklarının arasından süzülen ışıklar çimenlerin üzerine incecik huzmeler düşürüyordu. Caddenin ortasında, güneşin her detayı ortaya çıkaran ışığı altında daha da görkemli görünüyordu. Sanki yalnızca görevliye değil caddeden gelip geçen herkese bir sığınak sunuyordu.

Görevli, taburesine kurulmuş, serin yerde oturmanın keyfini sürüyordu. Yanından geçerken selam verdim: “Kolay gelsin usta! Madem bu ağacın gölgesine sığınmışsın, ismini de biliyorsundur herhâlde değil mi?”

Başını hafifçe yukarı kaldırıp şöyle bir baktı. Kıvranmaya başladı, tekrar baktı ama nafile... “Ben bunu biliyordum.” dese de bir cevap çıkmadı ağzından. Daha fazla mahcup olmasına gönlüm elvermedi: “Ben söyleyeyim sana, çitlembik ağacının altında oturuyorsun. Bu sıcak havada klimadan bile daha konforludur!” dedim ve yoluna devam ettim.

Çocukluğum geldi aklıma. Mahallemizde, Büyük Havuz’a giden yokuşun kenarında, “kis” dediğimiz kayalık zeminin üzerinde kocaman bir çitlembik ağacı vardı. Neredeyse çocukluğumuz onun etrafında geçti desem, mübalağa etmiş olmam. O neşeli günlerde aklımızdan ne afacanlıklar geçer, yüreğimizde

ne kelebekler uçuşurdu. Bizimle o çitlembik arasında sanki gizli bir sır vardı. Meyveleri yeşilken onları patlangaçlarımıza mermi yapar hedefe nişan alarak atardık. Her isabette sevinçle koşar kahkahalarla birbirimizi kovalardık. Olgunlaşıp siyaha döndüğünde ise avuç avuç yer, dilimizde bıraktığı o buruk tattan keyif alırdık. Dallarının altındaki açıklık, biz çocukların gündüzleri buluştuğu, soluklandığı bir mekândı. Derebağda büyüyen her çocuğun o ağaca dair mutlaka bir hatırası vardır. Çünkü o, sadece bir ağaç değil aynı zamanda çocukluğumuzun sessiz şahidiydi. Gündüzleri onun gölgesinde geçirdiğimiz saatlerin ardından akşam olunca yolumuz bu kez caminin önüne düşerdi. Mahallenin tek aydınlık noktası düzgün gövdeli, uzunca bir elektrik direğinin çevresiydi. Sarı ışığın altında toplanır, günün son oyunlarını orada oynardık. Sanki o ışık görünmez bir çember çizerdi etrafımıza ve o çemberin içinde dünya bizim olurdu.

Yakar top oynar, saklambaçta birbirimizi ararken zamanın nasıl geçtiğini fark etmezdik. Gölgemiz uzar, neşemiz büyürdü.

Zamanla mahalle değişti, sokaklar sessizleşti. Çocukluk ise rüzgâr gibi gelip geçti. O güzel günlerden, dallarda salınan hayaller kaldı geriye. Şimdi her şey daha başka, daha uzak. Ama bugün bile bir çitlembiğin gövertili serinliğinde birkaç dakika otursam, içimde tarif edemeyeceğim bir huzur belirir. Öyle ulvi bir sükûnet kaplar ki ruhumu, bütün kederlerim bir anda silinir gider.

Küçük ve Hoş Bir Hatırlatma

Ertesi hafta yine aynı yerden geçiyordum. Olacak bu ya, bizimki yine çitlembiğin dibindeydi! Selam verdim. Gülümsemesinden beni tanıdığını, geçen haftaki diyalogumuzu hatırladığını anladım. Bu defa sadece parmağımla ağacı işaret ettim. Ne demek istediğimi hemen anladı.

Yine yukarı doğru başını kaldırdı ama adını bu kez de çıkaramadı. Gülümsedik. Şakayla takıldım: “Bir dahaki sefere buradan geçersen ve hâlâ ağacın adını hatırlayamazsan o zaman makbuzu ben sana keserim ha!” Bir yandan gülüyor bir yandan konuşuyordu: “Vallahi biliyordum ama yine unuttum. Sen şimdi söyleyince hatırladım. Çitlembik... Ne güzel isimmiş.” Sonra gözlerini yukarı çevirdi, yaprakların arasından süzülen ışığı bir süre seyretti: “Eh, bu sıcakta bize kol kanat geren bir dost gibi... Hem serinletiyor hem de insanın içini ferahlatıyor. Adı da yakışıyor doğrusu. Bundan sonra unutmam artık.”

Karşılıklı gülüştük. Biraz uzaklaştıktan sonra dönüp tekrar baktım. O an, yalnızca serinlemekle kalmamış kısa ama içten bir dostluğu da paylaşmıştık. Betonların arasında direne boy vermiş bir çitlembik ve onun altında soluklanan insanlar... Böylesine sıcak bir günde bir yeşilliğin koyu gölgesinde biraz durmak bile hem tabiatı hem birbirimizi hatırlatıyordu. Hayat bazen bir selamla bazen küçücük bir gölge ya da molayla değişiyor. Belki de şehir dediğimiz yer işte böyle hoş anlarla anlam kazanıyor.

Ne yazık ki tabiatla olan bağımız her geçen gün biraz daha zayıflıyor. Şehirlerin gürültüsü, ekranların ışığı, bitmek bilmeyen koşuşturmacalar bizi toprağın kokusundan, kuşun kanat çırpışından,

yaprakların hıştısından, göğün yıldızlı sessizliğinden uzaklaştırdı. Artık etrafımızda her gün gördüğümüz ağaçları, çiçekleri bile tanımaz hâle geldik. Her uçana “kuş” her açana “çiçek” diyoruz. Üç ağaç ismini peş peşe sayamaz olduk. Oysa her birinin kendine has bir kokusu, rengi, duruşu ve bir o kadar da güzel, anlamlı adı var. Derin bir nefesi içimize çekebiliyorsak bunu ağaçların varlığına borçluyuz. Her gün farkına bile varmadan onların sunduğu oksijenle yaşıyoruz. Peki, onların kıymetini ne kadar biliyoruz? Tabiata, toprağa ve ağaca hürmet göstermek onlara bir emanet gözüyle bakmak, kadim medeniyetimizin bize öğrettiği değerlerdendir.

Her Kuşun Bir Dalı Vardır

Rahmetli dedem ağaçları budarken kuş yuvalarının olduğu dallara asla dokunmazdı. “Onlar da can taşıyor.” derdi. Dallarını mekân tutmuş kuşları asla yerinden etmez yavrularını emanet ettikleri bir ağaçtan onları mahrum bırakmazdı. Küçük gibi görünen bu incelik aslında büyük bir insanlık dersiydi. Sanırım İbnü’l-Arabi söylemişti, “Bir ağacın altında dinleniyorsan ya da gölgeleniyorsan bu da bir arkadaşlık sayılır. Eğer onun suya ihtiyacı varsa arkadaşlık hakkı gereği onu sulaman gerekir.” Ne zarif bir düşünce... Bu söz insanla tabiat arasındaki ilişkinin nasıl bir derinlik taşıması gerektiğini gösteriyor. Tabiatla dost olmak onu sadece bir

fayda aracı olarak görmekle değil ona bir yoldaş gibi yaklaşmakla mümkün olur.

Evet, tabiat kendini cömertçe sunuyor bize; gölgesini, meyvesini, rengini, huzurunu... Ondan faydalanıyoruz ama kıymetini ne kadar biliyoruz? Bu cömertliğe nasıl bir karşılık veriyoruz? İşte asıl mesele tam da burada başlıyor. Oysa biraz dikkatli bakabilirsek her daim etrafımızda nice güzelliğe şahit olabiliriz. Rüzgârın sesi, bir ağacın yaprakları arasından süzülen ışık, toprağa düşen yağmur damlaları, sabahın serinliğinde öten bir kuş... Bunlar hep burada. Yeter ki biz fark etmeyi bilelim. Hızla akıp giden bu zamanda biraz durup yavaşlayalım. Duyalım, görelim, hissedelim; hâslı kâinatın sesine kulak verelim.

İnsana ve tabiata dost olmadıktan sonra dünya neye yarar ki? Asıl olan yaşadığımız toprağı sevmek ona değer katmak ve bu emanete layıkıyla sahip çıkmaktır. Belki de tabiatla kurduğumuz her dostluk insanlara olan yaklaşımımızı da etkiler, bizi şefkatle yoğurur. Bir ağacın yeşil kalmasına vesile olabilirsek kuşların sesini de kaybetmeyiz. Unutmayalım, toprağa dokunduğumuzda aslında kendi içimize dokunuruz. Bir yaprağın titreyişinde, bir rüzgârın esişinde kendi varlığımızın derin yankısını duyarız. Zira tabiatla dost olan en çok kendisiyle dost olur. Tabiatla dost olanın kalbi yeşerir, kalbi yeşerenin ise dünyası güzelleşir.

DİKKAT EKONOMİSİ

TUBA NUR UMUT

1990’larda dolaşıma giren, günümüz dijital dünyasında önemli yer edinen kavramlardan biri de “dikkat ekonomisi” (*attention economy*). Dikkat mefhumunu böyle bir çerçeveye dâhil edip 1970’lerde literatürde tartışan, Nobel Ekonomi Ödüllü iktisatçı Herbert A. Simon’dur. Simon, dikkat mefhumunu ele aldığı çalışmalarında malumatın bol olduğu enformasyon çağında az bulunan, nadir olan “kıt kaynağın”, “dikkat” hâline geleceğini ifade etmişti. İktisadın klasik anlayışında para, mal veya emek değışim değeri taşıırken yeni dönemde kullanıcıların dikkati, değerli bir kaynak hâlini alacaktı. Hakikaten dijital platformların ve sosyal medyanın yükselişyle birlikte sunulan içerik bolluğu karşısında kullanıcıların dikkatleri üzerinden yeni bir pazar oluştu. Dikkat ekonomisi, bu pazarın değer ölçütlerini de dönüştürdü. Bu sebeple günümüz dijital kültüründe bir dikkat ekonomisinden söz ediliyor.

Dijital dünyada platformların en kıymetli sermayesi, kullanıcıların dikkati. Algoritmalar, dikkatimizi celbedecek taktiklere odaklanmış durumda. İçerik üreticilerinin çektiği dikkat miktarı ise doğrudan pazar değerini belirleyen bir ölçüt olarak görülüyor. Kullanıcıları ekran başında tutacak her saat, dakika ve saniye, paraya dönüştürülüyor. Dijital dünyada bedel ödemediğimiz görünüşte ücretsiz hizmetler,

dikkatimizi orada tutmamız karşılığında bize sunuluyor. Reklam verenlerin dikkat çekmeyi başaran platformlara ödeme yapması üzerine kurulu bir model işliyor. Hâl böyle olunca dikkatimizi yönlendirebilmek amaçlanıyor. Meşhur platformlardan birinin yöneticisi “tek rakiplerinin uykusu” olduğunu ifade ederken insanın en tabii ihtiyacına bile rakip olacak bir dikkat mücadelesinin mevcut olduğunu gözler önüne seriyor.

“Kaydırma” özelliği ya da “sıradaki video” önerileri gibi birçok yenilik, kullanıcıları ekrana bağlamak üzere tasarlanıyor. “Hikâye ekleme” özelliği bir platforma dâhil edildiğinde ve bu güncellemenin kullanıcıları daha uzun süre uygulama başında tuttuğu fark edilince, kısa sürede diğer platformlarca da bu uygulamanın benimsendiğine şahit olduk. Dikkat ekonomisinde “hikâye” yalnızca bir paylaşım biçimini ifade etmiyor; bu yapının işlevsel bir aracı olarak şimdi bakmalısın, baskısını içeriyor. Kullanıcıyı yirmi dört saat içinde kaybolacak içeriği görmek, kaçırmamak için çevrim içi olmaya sevk ediyor. Bu tür başarılı (!) tasarımlar, dikkatimizi daha da parçalı hâle getiriyor.

Yapay zekâ ve büyük veri, dikkat ekonomisinin en güçlü müttefikleri hâline gelmiş durumda. Algoritmalar merakımızı kışkırtıyor. Başka bir

amaca binaen elimize aldığımız telefona bakarken bir anda kendimizi sosyal medyada dakikalar geçirmiş bir şekilde bulabiliyoruz. Dikkatimizi dakikalarca celbedebiliyor algoritmaların önerileri.

Algoritmalar, kullanıcı verilerini analiz ederek hangi içeriklerin ya da tasarımların dikkati maksimize edeceğini tespit ediyorlar. Her kullanıcı için kişiselleştirilmiş bir analiz yaparak dikkatleri azami düzeyde yakalıyorlar. Öneriler, geçmiş etkileşimlerimizden hareketle kullanıcı dikkatini en uzun süre çekecek bir sonraki içeriği tahmine çalışıyor. Yapay zekâ böylece sadece öngörmüyor, yönlendiriyor kullanıcı dikkatini.

Dikkat ekonomisi, ölçütleri ve yöntemleriyle reklamcılık alanını da şekillendiriyor. Dijital kültürden aşına olduğumuz “tıklanma sayısı” veya “görüntülenme süresi” istatistiklerinin ötesinde, dikkat ekonomisinin dinamiklerine ayak uydurularak âdeta bir dikkat mühendisliği yapıyor. Kullanıcı dikkatini ölçmeye yönelik yeni kıstaslar dâhil ediyor sisteme. Kullanıcının tıkladığı içeriği gerçekten izleyip izlemediğini tespit etmeye çalışan göz izleme teknikleri, ekran sınırlarına giren hangi içeriğe gözün daha çok takıldığını tespit eden araçlar devreye giriyor. Dikkatin hangi saatlerde daha çok arttığı, dikkat dağıtan unsurların

neler olduğu gibi faktörler de kaydediliyor. Tüm bu verilerle oluşturulan “dikkat skorları”, reklamların satışları artırmada etkili olabildiğini ortaya koymak için kullanılıyor. Ancak kullanıcıların dikkat skorunu ölçmeye çabalayan, tanımaya ve yönlendirmeye çalışan sistemlerin aynı zamanda kullanıcıların etkinliklerini, eylemlerini, tercihlerini gözetliyor oluşu, dijital mahremiyet açısından ciddi sorunlar doğuruyor.

Dikkat ekonomisinin etkin olduğu böylesi bir dönemde zamanımızı yönetmek her zamankinden daha zor bir mesele hâline geldi. Eleştirel bir bakış ile dikkatimizi tüketim nesnesi olmaktan çıkarıp bilinçli bir şekilde yönlendirmek ve odaklanabilmek artık ciddi bir emek gerektiriyor.

Mesele yalnızca reklam veya pazarlama meselesi de değil. Mesele zaman kaybı meselesini de aşıyor. Dikkatin sömürülmesi, daha derin bir dönüşümün parçası. Varoluşumuza dokunan, bizi bize yabancılaştıran bir mesele. Zira arzularımız, öznel, içsel olarak nitelediğimiz bilinç süreçlerimiz, haricî tekniklerce tespit ediliyor, kaydediliyor ve yönlendiriliyor. İç dünyamız da haritalanabilir ve manipüle edilebilir bir haricî dünya nesnesine dönüşüyor, veri hâlini alıyor. Öznenin ontolojik mahremiyetini zedeliyor bu durum. Dikkatimiz üzerindeki hâkimiyeti kaybetmemiz, özerkliğimizi, failliğimizi, niyetimizi ve irademizi de aşındırıyor.

Dikkatimiz pazarın güdümüne girdikçe tefekkür, derinlikli düşünme,

ibadet ve dua gibi odaklanmayı gerektiren faaliyetler giderek güçleşiyor. İtikafı story atmak, tavaf esnasında canlı yayın açmak bu durumun trajik örneklerinden. Bir yandan ibadet gerçekleştirilirken bir yandan algoritmaya hizmet ediliyor; dikkat, niyet ve kalp Allah’a yönelirken kısmen de olsa takipçilere çevrilebiliyor. Her eylem potansiyel olarak “gösteri”ye dönüşebiliyor. Böylece ibadetin mahrem boyutu çözülüyor. Sonuçta, en saf niyetle yapılması gereken eylemler bile dikkat ekonomisinin sömürü mekanizmalarının parçasına dönüşüyor. Huşunun yerini içeriğin karşılığıyla ilgili sayısal değerler alabiliyor. Nihayetinde bir meseleye yoğunlaşabilme kapasitemiz de git gide zayıflıyor.

Şahsi deneyimlerimiz bize gösteriyor ki dikkat ekonomisi artık gündelik yaşamımızı şekillendiren

somut bir gerçeklik. Bu meseleye dair farkındalık, bireysel direnç yollarını geliştirmeyi gerekli kılıyor. Ekranla aramıza mesafe koymak, dikkatimizi yeniden odaklamak ve zamanı bilinçli kullanmak bu çerçevede atılacak ilk adımlar. Dikkat ekonomisine eleştirel bakmak, esasında dikkatin kıymetini hatırlatarak bu tecrübe ettiğimiz kaybı sınırlama konusunda yol gösterici olabilir. Fakat kolektif bir çabaya, bireyleri aşan çözümlere de ihtiyacımız var. Nitekim kullanıcı bağımlılığına kadar götüren mevcut yapının gözden geçirilmesi ve dijital ortamların insan kapasitelerine saygı duyan biçimde tasarlanması yönünde etik yönelimler gerekli. Dijital ekosistemin uygun bir rotaya evrilmesi, bireysel ve kolektif bilinçle tesis edilecek dirence bağlı. Tam da bu noktada dikkat ekonomisinin sorgulanması, anlamlı ve gerekli bir çaba hâlini alıyor.

DEDE KORKUT’U OKUMAK İÇİN 10 SEBEP

BİR Dede Korkut, Korkut Ata, Korkut, *Dede Korkut Hikâyeleri*’nin anlatıcısı ve efsanevi karakteri. Ali Şir Nevai, onu veli bir kişilik olarak anlatır. Bazı kaynaklarda iki yüz doksan beş sene yaşadığı rivayet edilir. Türk devletlerinin yöneticilerine vezir oldu; çatışmalarda danışılan, kahramanlara isim veren, sorunları çözen bir kişidir. Kopuz ve dombranın mucidi- dir. Mezarı olduğuna inanılan birçok yer vardır. Nasreddin Hoca gibi farklı zamanlarda ve farklı coğrafyalarda yaşadığı var sayılmış kolektif bir kurucu kültür imgesi olmuştur.

Dede Korkut Hikâyeleri, 9. ile 11. yüzyıllar arasında Kafkas- lar ve Anadolu coğrafyasın- da yaşayan Oğuz Türklerinin günlük yaşamına, sosyal ya- pısına, inançlarına ve devlet anlayışına ışık tutar. Tarih kitaplarının kuru anlatımı yerine; tarihi, o dönemi yaşa- yan karakterlerin gözünden deneyimleme fırsatı sunar. Hikâyelerde anlatılanlar sadece savaş ve macera değıl- dir. Aile bağlarına, sözün eri olmaya, dürüstlüğe, misafir- perverliğe ve alçakgönüllülü- ğe yapılan vurgular, evrensel insani değerlerin binlerce yıl öncesinden bugüne nasıl ulaştığını gösterir.

İKİ Türk edebiyatı tarihinin kurucu isim- lerinden olan Ord. Prof. Dr. Mehmet Fuat Köprülü: “Bütün Türk edebiyatını terazinin bir gözüne, *Dede Korkut*’u öbür gözüne koysanız, *Dede Korkut* ağır basar.” der. Zira *Dede Korkut Hikâyeleri*; Türk dilinin en güçlü, en saf ve en etkileyici örneklerindendir. Oğuz Türkçesiyle yazılmış bu metinler, sadece bir hikâye derleme- si değıl; aynı zamanda Türk milletinin dilinin, ahlakının, inançlarının ve yaşam felsefesinin bir anıtıdır. Bu eseri okumak, Türk kimliğinin köklerine doğru bir yolculuktur.

Türk toplumunun kolektif bilinçaltında yer etmiş pek çok davranış, deyim ve düşünce biçiminin kökenini *Dede Korkut*’ta bulmak mümkündür. “Deli” sıfatının gücü ve cesareti temsil etmesi, “Oğuz” bilinci, “alp” tipi kahramanlar günümüzde bile kültürel kodlarımızı şekillendirmeye devam etmektedir. *Dede Korkut*’u okumak, bir milletin ortak hafızasını okumaktır. Bu hikâyeler; atalarımızın nasıl düşündüğünü, neye gül- düğünü, neye ağladığını ve niçin savaştığını anlatarak güçlü bir milli kimlik ve aidiyet duygusu aşılar. Hikâyelerde aile birliğı, sevgi, dürüst- lük, saygı, estetik, cesaret, onurlu olma, dayanışma, vatanseverlik, cömertlik, merhamet gibi evrensel değerlerin yanı sıra toplumsal ve dinî değerler de yer alır. Dolayısıyla *Dede Korkut*, sadece geçmişı anlamak değıl, bugünü inşa etmek için de gereklidir.

Eser; sözlü dönemden yazıya, mitolojiden edebiyata geçiş aşamasında bir ürün olarak değerlendirilmektedir. Kaos-kozmos (düzen-düzensizlik), geçmiş-hâl, tecrübesizlik-tecrübe gibi çeşitli zıtlık ve mücadele temelleri esasında mukayeseler yapılır. Bu hikâyeler, insan topluluğunu tabiattan medeniyete ve mitten yazıya geçiren bir köprü işlevi görür. *Dede Korkut*, des- tansı anlatımıyla hem Türk edebiyatının hem de dünya epik edebiyatının (Homeros’un *İlyada*’sı, Germanlerin *Nibelungen Destanı* gibi) çok önemli bir parçasıdır. Bu eseri okumak, dünya kültür mirasının bir parçası- na hâkim olmak ve edebî birikiminizi zenginleştirmek demektir.

BEŞ

Dede Korkut Hikâyeleri; Beyrek gibi kahramanların sadece mitin kuklaları olmadığını, aksine içsel bir gelişim ve psikolojik derinlik taşıdıklarını gösterir. Yazı, kahramanların iç dünyalarını zenginleştirerek onlara özgü tipler kazandırma çabası içindedir. Karakterler basit kahramanlar ve kötüler değildir. İç hesaplaşmaları, korkuları, hırsları, pişmanlıkları ve zaferleri vardır. Örneğin, Deli Dumrul ölüm karşısındaki korkusuyla yüzleşir ve bu onu derin bir içsel yolculuğa çıkarır. Bu psikolojik derinlik, hikâyeleri sıradan bir destandan çıkarıp insan doğasına dair bir incelemeye dönüştürür.

YEDİ *Dede Korkut Hikâyeleri*; nazım-nesir karışık olarak yazılmış, baştan sona atasözü, deyim ve çeşitli söz kalıplarıyla örülmüş sanatlı bir dildir. Bu eserde dil kullanımındaki estetik, vurgulu bir biçimde ortaya konmaktadır. *Dede Korkut*'un dili, şiirsel bir nesir (düzyazı) şeklindedir. Süslü ve ağır bir dil değil; aksine yalın, akıcı ve son derece güçlü bir anlatıma sahiptir. Her cümle âdeta bir hitabet örneğidir. Her hikâyenin sonunda *Dede Korkut*'un söylediği "soylamalar" ve "du-alar", âdeta bin yıllık bir bilgeliğin özetidir. Bu öğütler; toplum yaşamı, liderlik, ahlak ve insan ilişkileri konusunda hâlâ geçerli olan pratik bilgilerle doludur.

Dede Korkut Hikâyeleri genelde alp tipi erkek kahramanlarıyla öne çıkar ama kadın karakterler de oldukça güçlü, aktif ve saygı gören bir konumda yer alır. Onlar yalnızca arka planda değil, hikâyelerin akışını yönlendiren, toplumsal değerlerin taşıyıcısı olan kişilerdir. Kadınlar, erkeğin yardımcısı değildir; eşit derecede sözü geçer, akıl

DOKUZ verir, gerektiğinde kılıç kuşanırlar.

SEKİZ Hikâyelerde doğa, sadece bir arka plan değil âdeta yaşayan bir karakterdir. Dağlar, sular, ağaçlar kahramanlarla konuşur; onlara yol gösterir. Bu anlatı, insanın doğayla kurduğu derin ve saygılı ilişkiyi gözler önüne sererek günümüzün çevre bilincine ilham verir. *Dede Korkut*'ta kahramanlar dağlarda, yaylalarda, ırmak kenarlarında yaşar, savaşır ve sevinir. Çobanlık, avcılık, at besleme gibi işler doğanın içinde sürer. *Dede Korkut*'ta dağlar, nehirler, ağaçlar çoğu kez birer canlı varlık gibi tasvir edilir. Türklerde vatan sevgisi, doğa sevgisinden bağımsız değildir. Kahramanların koruduğu, uğruna savaştığı şey sadece insanlar değil; dağlar, ırmaklar, otlaklar ve yurt topraklarının bütünüdür.

ON *Dede Korkut Hikâyeleri* yalnızca geçmişin bir aynası değil, bugünün Türk kimliğini besleyen güçlü bir kültürel kaynaktır. Tiyatroda "Deli Dumrul" ya da "Bamsı Beyrek" gibi oyunlar sahnelenmiş, roman ve hikâyelerde karakterler yeniden yorumlanmıştır. Çocuklar için çizgi filmlere ve animasyon dizilerine uyarlanarak yeni nesillere aktarılmış, televizyon yapımlarında ve filmlerde kahramanların maceraları modern estetikle işlenmiştir. *Dede Korkut Hikâyesi*, hemen her sanata ilham kaynağı olabilecek bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyelin henüz çok küçük bir kısmı kullanılmıştır. *Dede Korkut* ilham vermeyi beklemektedir.

HAFIZAYA KÖK SALMANIN HATIRLATTIKLARI: “MO”

mehmet önder karakaş

Künye ve Politik Alegori

Ana hikâyesini bizzat kendi karmaşık yaşam öyküsünden alan ve başrolünde de yer alan Filistin kökenli Amerikalı komedyen Mohammed “Mo” Amer ile Ramy Youssef’in imzasını taşıyan *Mo*, 2022-2024 yılları arasında izleyici karşısına çıkmıştı. *Mo*, izleyicinin karşısına bir komedi-drama olarak çıkmaktan öte çağımızın sürgün edilmiş kimliklerine dair çarpıcı bir politik alegoriye dönüşmüştü. Yönetmenliğini Solvan Naim’in üstlendiği bu yarı otobiyografik yapım, Amer’in gerçek hayattaki mücadelesinden ilham alarak pasaportsuzluğun bürokratik bir boşluktan ziyade çağımızın en keskin varoluşsal çaresizliklerinden biri hâline gelişini resmeder. Dizi, gösterime girdiği ilk sezonunda “Peabody Ödülü” ve “Gotham Ödülü” gibi önemli takdirler kazanarak Amerikan televizyon tarihinde Filistinli bir aileyi merkeze alan ilk büyük yapımlardan biri olarak kayda geçmiştir.

Mo, yüzeyde mizahın derinde ise kimliksizlik, mekânsızlık ve ertelenmiş hafıza meselelerinin izini sürer. *Mo* Najjar’ın Houston’daki yaşamı; Filistin’den Kuveyt’e, oradan Amerika’ya uzanan zorunlu göçün

bir sonucudur. Filmin temel tezi, mizahın yalnızca bir ruh hâli değil işgalin gölgesinde sürdürülen inatçı bir direnişin estetiği olduğu fikri etrafında örülüdür. *Mo*, gülmeyi sadece neşenin değil aynı zamanda yerinden edilmişlik travmalarının yankısını taşıyan ontolojik bir imkân olarak yeniden tanımlar.

Kök ve Bellek Coğrafyasında Kahkaha

Dizi, senaryosundaki birkaç kırılma haricinde Filistin’in tarihsel yıkımını doğrudan temsil etmez; ancak her diyalogda her sessizlikte bu kopuşun yankısı hissedilir. Houston’ın arka sokaklarında dolaşan *Mo*’nun gölgesi, 1948’den bugüne süren bir soykırım ve sürgünün sembolüdür. *Mo*, izleyiciye şunu hissettirir: Pasaportsuzluk yalnızca bireysel bir dram değildir; işgalin ve soykırımın niha-yetidir. Dizi, Najjar ailesinin toprağını kaybetmiş bir halkın mikrokozmosu olarak ele alındığı bir zeminde ilerler; köklerinden uzaklaştırılmış ancak kökünden kopmamışlardır. Bu durum, Simone Weil’in “köksüzlük” kavramıyla derin bir paralellik kurar. Weil, insanın kökünü kaybettiğinde yalnızca yerini değil yönünü de yitireceğini savunur. Weil için kök, aidiyet kadar sorumluluğun

da temeli anlamına gelir. *Mo*’nun hikâyesinde bu sorumluluk, geçmişe tutunma çabasından değil kaybın içinden yeniden var olma zorunluluğundan doğar. *Mo*’nun ailesi için Houston, ne tam bir ev ne de tam bir sürgündür; bekleyişin, ertelenmişliğin ve belirsizliğin hâkim olduğu bir mekândır.

Bu bağlamda ev artık coğrafi bir mekân değil hafızanın tutarlılığıyla kurulan bir alandır. Mutfak ve gastronomi dizinin en güçlü ve en politik metaforu olarak belirir: Annenin Filistin yemekleri pişirdiği, zeytinyağının ve baharat kokularının çocukluğa karıştığı bu dar mekân, yıkılmış bir yurdun minyatürüdür. Zeytinyağı yalnızca bir gıda maddesi değil; toprağın ve hafızanın sönmemiş bağının simgesidir. *Mo*, bu ritüellerle köklerini Houston’ın toprağına değil; aile diline, kolektif belleğe ve ortak kahkahaya tutundurma mücadelesi verir. Bu, kaybın içinden yeniden var olma zorunluluğunun zarif bir dışı vurumudur.

Mo Najjar’ın mizahı, bir savunma mekanizması olmanın ötesinde dünyayı katlanılabilir kılma ve sistemin ciddiyetini bozma çabasıdır. Kahkaha hem travmanın hem de dayanıklılığın izini taşır. Frantz Fanon’un

sömürge öznesine dair tespitlerinde olduğu gibi Mo da baskı karşısında dili tersyüz eder. Şakaları, bürokrasinin soğukluğunu ve sömürünün mutlak düzenini askıya alır. Mo'nun kahkahası, bir tür kamusal yas biçimine dönüşür; kaybı görünür kılar ama aynı zamanda yaşamı savunmanın dilini kurar. Mizah, yok sayılmış bir bireyin var olma biçimidir.

Mo'nun dünyasında aidiyet bir belgeyle ölçülür. Ancak kimliği kanıtlayan hiçbir resmî evrak insanın varlığını bütünüyle tanımlayamaz. Dizide devletin dili soğuk, bürokrasi mekanik, sistem kördür. Mo'nun annesi ve kardeşiyle kurduğu ilişkiler bu körlüğün içinde sıcak, kırılğan ve insani alanlar yaratır.

Sinemanın Sessiz Estetiği ve Biyopolitik Nesne

Dizinin biçimsel dili, içerdiği onto-lojik temaları destekler niteliktedir. Kadrajların genel itibarıyla dar oluşu, renk paletinin zenginliği, mathlığı ve kamera hareketlerinin minimalizmi, karakterlerin içsel sıkışmışlığını yansıtır. Bu görsel sadelik mizahın ardındaki hüznle birleştiğinde poetik bir ağırlık yaratır. Sessizlik, dizinin görünmeyen karakteri, kahkahanın yankısını tamamlayan bir boşluktur. Bu sessizlik, bireyin devlet gözetiminde bir biyopolitik nesne hâline geldiği bir dünyanın kuşatılmışlığını yansıtır.

Giorgio Agamben'in "çıplak hayat" kavramını hatırlatan pasaportsuz-

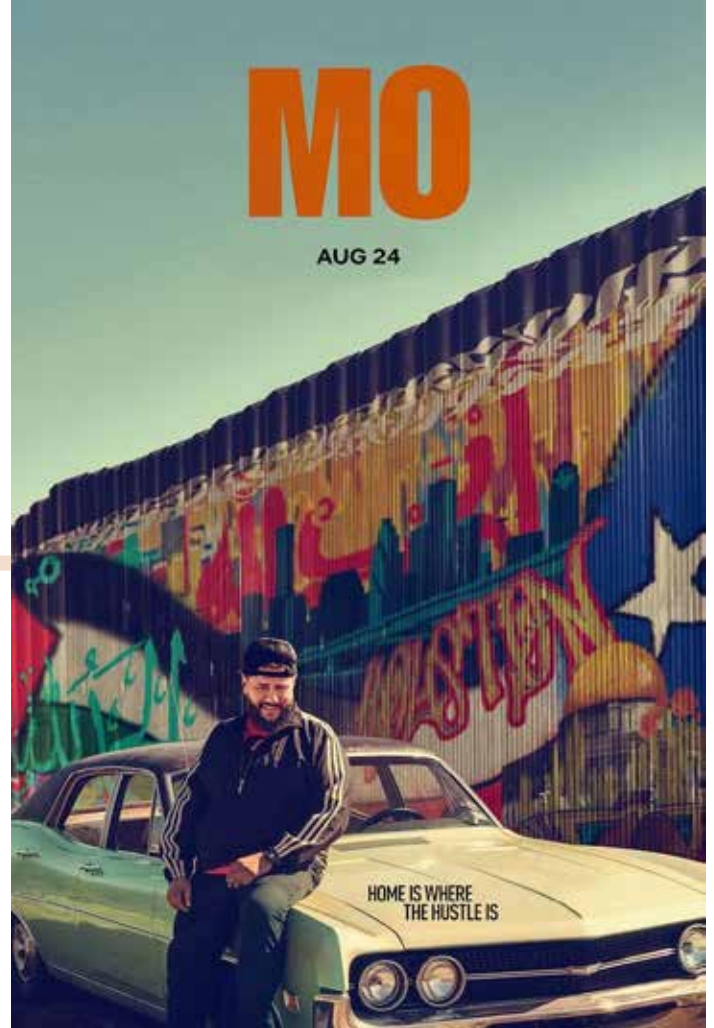
Film Künyesi:

2024 / Dizi / Dram

Orjinal Adı: MO

Yönetmen: Philip Martin

Ülke: İngiltere

luk durumu, Mo'nun varlığını yasal statülerin dışına iter. Filistin finale kadar doğrudan ekranda görünmez, ancak onun yokluğu her sahnede bir fazlalık gibi hissedilir. Mo'nun sürekli olarak kendini kanıtlama ve görünür kılma çabası bastırılmış olanın hikâyesinin özetidir de bir bakıma.

Sonuç Yerine İnanç ve Direnç

Son kerte de Mo, kimliğin yasal statülerden değil insanın hatırlama kapasitesinden doğduğunu hatırlatır. Weil'in "kök" kavramını tersyüz eden dizi, insan kökünden uzaklaşmak zorunda kaldığında bazen

hafızanın kök olabileceğini gösterir. Mo karamsarlığın değil inatçı bir direncin öyküsüdür.

Bugün İsrail'in Filistin'de sürdürdüğü soykırım politikalarının gölgesinde, yurtsuzluğun ve kimliksizliğin çağdaş uzantısını taşıyan Mo, küçük bir ekranda büyük bir hakikati dile getirir. Kahkaha, insanın son dili olarak kalır. Bu, politik değil onto-lojik bir eylemdir; zulmün düzenine karşı "Ben hâlâ buradayım!" diyebilmenin en kırılğan ama en inatçı direniş biçimidir. Mo, bir diziden çok köksüzlüğün içinde bile yeni kökler yaratabilen insanlığın vicdani yankısıdır.

GEÇMİŞ ZAMANIN PEŞİNDE

SÜMEYVE BEYZA BAYBARA

Renkler birer ayna, renklerde gördüklerinizin her biri ise sizden akseden bir yansımaydı. Herkes mavi rengi aynı mavi olarak mı görürdü yoksa gördüğü bir donuk renksizlikte de o renksizliğe mi mavi derdi? Herkesin beyazı bir miydi yoksa herkeste temizliği, saflığı çağrıştıran farklı bir görünüm vardı da ona mı beyaz diyordu?

Nihayetinde karşımdaki manzaraya baktığımda hissettiğim tek bir şey vardı: Soğuk. Parmak uçlarımdan ağır ağır yayılarak tüm bedenimi ele geçiren soğuk beni diri tutuyordu. Tir tir titretse de en azından diri hissediyordum. Yaşam vardı soğuğun içinde, hem yeryüzünü saran topraklarda hem soğuk esintisiyle yakan denizlerde. Gelecek baharların tohumlarını ekiyordu kar taneleri. Tıpkı zemin gibi beyazdı gökyüzü. Gri bulutların bile örtemediğı bir beyazlık, daha uzunca baktığınızda ise çok berrak bir mavilik. Tepemde ıglık ıglığa dönen martılar bilir miydi acaba gerçeğı? “Siz daha yakınsınız gökyüzüne, doğrusu hangisidir?” desem, verirler miydi kısacık da olsa bir cevap? Belki de gördüğün değıldir doğru, inandığındır. Baktıkça kaybolduğun neyse odur. Ben, ruhumla içinde kaybolduğum renkler arasında kendimi yabancı hissediyordum. Tüm bunlara her baktığımda bir uyum, bir ahenk, bir doğallık, bir eşsizlikle karşılaşıyordum. Lakin tüm bu akışı, güzelliğı bozan bir şey vardı: Ben. Bir tablonun tam ortasına bırakılmış, rahatsız edici, büyük bir fırça darbesi gibiydim; bozuyordum her şeyi. Oradaki deniz, kuşlar, kar taneleri, ta karşıdaki ağaçlar da beni seyrederse muhakkak ki onların içinde bir fazlalık olduğumu düşünüyorlardır. Onlar bir kitaptı, bense sayfalarında kaybettiğı öyküsünü arayan zavallı bir mahluktum.

Kar taneleri üzerime hücum edercesine őiddetini artırdığında yüzümü eğdim; serin, dalgalı sularla karşılaőtım. Beyaz köpüklerin bir eteğın tülleri gibi süslediğı denize baktıkça alıp götürüyordu beni sanki. Düşüncelerim akıyordu suya doğru sakince, dalgalardaki huzur doluyordu içime. Suyun içinde olsam tüm bedenimle, hırçın dalgalar beni savursa oradan oraya, o zaman daha da mı kaybolurdum yoksa bulur muydum bir şeyleri oralarda? Fırtına beni tüm düşüncelerimin arasından çekip koparmak istercesine esiyordu artık. Bedenim soğuktan kurtulmak için can atıyordu, ruhumsa böyle canlılığın arasındaki sakin, efkârlı hâlimi bırakmak istemiyordu. Sahil kenarından ağır ağır yürüyerek dönüş yolunu tutmaya başladım, adımlarım ne kadar yavaş olursa o kadar mutluluk veriyordu. Fakat acaba her adımda ezdiğim kar taneleri zavallı ya da kötü görüyorlar mıydı beni?

*“Sonra ansızın o hatıra karşımda beliriverdi. Bu tat, Combray’da pazar sabahları Leonie halamın günaydın demeye odasına gittiğimde, ayına ya da ıhlamuruna batırıp bana verdiğı bir parça madlenin tadıydı.”

Bu köşe, Marcel Proust’un *Geçmiş Zamanın Peşinde* adlı eserinden ilhamla hazırlanmıştır.

Mustafa Çiftçi'nin kaleminden dökülen *Kiraz Çiçeği Kolonyası* adlı eser, yazarın ilk romanı. Çiftçi, kişi kadrosu kalabalık olmayan ve onlarca karakterle okuyucuyu meşgul etmeyen bir kitap sunuyor. Hikâye sadeliğinde, akıcı bir anlatım ve samimi bir üslupla karşımıza çıkan roman, bozkırın ortasında bir tutam yeşilliğin, dostluğun, iyiliğin ve saf sevginin kalpleri ısıtacak satırlarını barındırıyor.

NE HABER?
Hazırlayan:
ELİF TEKELEK

Değerli kalemleriyle tanınan iki yüz elli yazar Gazze bildirisi yaptı. Bu yazarlar arasında: Orhan Pamuk, Ahmet Ümit, Latife Tekin, Buket Uzuner, ve Haydar Ergülen de yer alıyor. Metinlerinde, "Artık yeter! Bu yıkım durmalı, dünyanın her yerinde, herkes, hayata ve barışa sahip çıkmalı!" mottosu dikkatleri çekiyor.

Van'ın Erciş ilçesinde yaklaşık 270 hektarlık alana kurulu ızgara planlı antik kent kalıntısında 6 kitabe bulundu. Daha önceki kazılarla birlikte şu ana kadar 14 Aramice yazılı kitabe gün yüzüne çıkarıldı. Aynı zamanda su kanalları tespit edildi. Yaklaşık 3 bin yıllık geçmişe sahip bölgede yapılan kazılar, antik kentin gün yüzüne çıkmasına vesile oldu.

Diyanet Vakfı Yayınlarından çıkan *Din Dil ve Sanat* adlı eser, Bilal Kemikli'ye ait. Kemikli, eserinde edebiyatın kuşatıcı gücünü merkeze alarak dinî düşüncenin dil, sanat ve estetikle kurduğu çok katmanlı bağı irdeliyor. Okur bu kitapla sadece akademik bir inceleme değil, aynı zamanda düşünsel ve kültürel bir yolculuğa davet ediliyor.

